

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Srbsko v jugoslávské válce – dopady na národní hospodářství a
poválečná obnova s přispěním České republiky

Serbia in the Yugoslav Wars – The Impact on National Economy and Post-war
Restoration with the Contribution of the Czech Republic

Student: Marek Jurka
Vedoucí bakalářské práce: Ing. Michaela Tichá

Ostrava 2012

Zadání bakalářské práce

Student: **Marek Jurka**

Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6202R027 Národní hospodářství

Téma: Srbsko v jugoslávské válce – dopady na národní hospodářství a poválečná obnova s přispěním České republiky
Serbia in the Yugoslav Wars – The Impact on National Economy and Post-war Restoration with the Contribution of the Czech Republic

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Teorie vztahu války a ekonomiky
3. Příčiny válečného konfliktu a následného rozpadu Jugoslávie
4. Poválečná hospodářská obnova Srbska
5. Hospodářská pomoc České republiky a investice českých firem
6. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

DIENSTBIER, Jiří et al. *Stabilita Balkánu a Evropské unie: příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006. ISBN 80-239-8060-2.

MISES, Ludwig von. *Nation, State, and Economy: contributions to the politics and history of our time*. New York: New York University Press, 1983. ISBN 0-8147-9659-1.

STÝSKALÍKOVÁ, Věra et al. *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004. ISBN 80-210-3572-2.

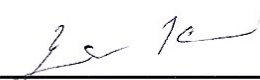
ŠTOURAČOVÁ, Judita. *Ekonomická dimenze české diplomacie a její aplikace ve vztahu k zemím západního Balkánu*. Praha: Professional Publishing, 2010. ISBN 978-80-7431-017-1.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Michaela Tichá**

Datum zadání: 25.11.2011

Datum odevzdání: 11.05.2012

Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.
vedoucí katedry

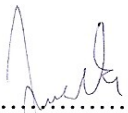

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Srbsko v jugoslávské válce – dopady na národní hospodářství a poválečná obnova s přispěním České republiky“ vypracoval samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Ostravě dne 11. 5. 2012

.....
Podpis

Poděkování

Za cenné rady, náměty, komentáře, inspiraci a především trpělivost bych chtěl poděkovat vedoucí své práce Ing. Michaelu Tichému z Ekonomické fakulty Vysoké školy báňské - Technické univerzity Ostrava. Tímto děkuji také Rostislavu Jurkovi, svému otci, generálnímu řediteli firmy Rosiva Šumperk, s.r.o., za rady a konzultace v oblasti srbského obchodního prostředí.

Obsah

1	Úvod	5
2	Teorie vztahu války a ekonomiky	6
2.1	Definice válečného konfliktu	6
2.2	Nacionální tendence směřující ke konfliktu	7
2.3	Významné válečné konflikty moderní doby	9
2.3.1	První světová válka	9
2.3.2	Druhá světová válka	10
2.3.3	Válka v Iráku	12
2.4	Ekonomie konfliktu	13
2.4.1	Ekonomické příčiny konfliktu	13
2.4.2	Náklady konfliktu.....	13
2.4.3	Nákladově-užitková analýza konfliktu.....	15
2.5	Organizace ovlivňující bezpečnost	17
2.5.1	OSN	17
2.5.2	NATO	18
2.5.3	EU	18
2.5.4	OBSE.....	19
3	Příčiny válečného konfliktu a rozpadu Jugoslávie	20
3.1	Situace před vypuknutím války a rozpadem SFRJ	20
3.1.1	Historické determinanty Srbska	20
3.1.2	Ekonomické determinanty území Jugoslávie	22
3.2	Rozpad Socialistické federativní republiky Jugoslávie	25
3.2.1	Slovinská válka za nezávislost.....	26
3.2.2	Chorvatská válka za nezávislost	26
3.2.3	Održení Makedonie	27
3.2.4	Válka v Bosně a Hercegovině.....	27
3.2.5	Válka v Kosovu.....	29
3.2.6	Održení Černé Hory	30
3.2.7	Nezávislost Kosova	31
4	Poválečná hospodářská obnova Srbska	32
4.1	Škody způsobené bombardováním Jugoslávie	32
4.1.1	Cíle bombardování	32
4.1.2	Ekonomické sankce v průběhu útoku NATO	33

4.1.3	Následky bombardování	33
4.2	Ekonomický vývoj současného Srbska	34
4.2.1	HDP	35
4.2.2	Zahraniční dluh	36
4.2.3	Inflace	37
4.3	Přímé zahraniční investice	38
4.3.1	Přechodové ukazatele (transition indicators)	38
4.3.2	Srbská investiční a exportní agentura	39
4.3.3	Vývoj přímých zahraničních investic	39
4.3.4	Největší realizované a připravované investice	40
5	Hospodářská pomoc České republiky a investice českých firem	43
5.1	Historie ekonomické spolupráce ČR a Srbska	43
5.1.1	Obchodní aktivity před vypuknutím konfliktu	43
5.1.2	Obchodní spolupráce v 90. letech	44
5.1.3	Významné bilaterální smlouvy České republiky a Srbska	45
5.2	Katalyzátory české obchodní spolupráce	46
5.2.1	CzechTrade	46
5.2.2	Rosiva Šumperk s.r.o.	47
5.3	Přímé zahraniční investice českých firem v Srbsku	47
5.3.1	Vývoj českých PZI v Srbsku	48
5.3.2	Významné uskutečněné investice	49
5.3.3	Připravované investice	49
5.4	Rozvojová pomoc České republiky	49
5.5	Hospodářská spolupráce na úrovni regionů	50
5.5.1	Spolupráce Jihomoravského kraje s regionem Šumadija	50
5.5.2	Spolupráce Olomouckého kraje s AO Vojvodina	51
5.6	Budoucnost česko-srbských vztahů	51
6	Závěr	53

1 Úvod

Bakalářská práce, kterou nyní držíte v ruce, byla napsána v době, kdy stále hrozil návrat ekonomické recese a některé evropské země se v ní dokonce opět ocitly. Dluhová krize hrozí především zemím ze skupiny tzv. PIIGS (Portugalsko, Itálie, Irsko, Řecko a Španělsko) a nejen jim, ale celé Evropě. Situace v západní Evropě v investičním sektoru nemá nijak strmě stoupající tendenci. Investoři a podnikatelé se snaží více než kdy jindy přemístit své výrobní a investiční prostředky do zemí méně ekonomicky rozvinutých s nižšími výrobními náklady než v zemích západní Evropy. Jednou z těchto zemí, která by mohla být díky nízkým výrobním nákladům atraktivní pro investory je také Srbsko.

Cílem bakalářské práce je nastínit příčiny válečného konfliktu a především zjistit, jaký vliv měla válka na srbskou ekonomiku a jak probíhala obnova srbského hospodářství za přispění České republiky.

K tomu, aby bylo dosaženo cíle práce, byla zvolena metoda deskriptivní analýzy. V jednotlivých kapitolách zde bude nejprve definován válečný konflikt, nacionalismus a separatismus. Práce se bude také zabývat ekonomii konfliktu a ozřejmí organizace podílející se na řešení nelehké politické situace v 90. letech na Balkáně. Událostmi „*ztracené dekády*“ a řešení této nelehké politické situace se bude zabývat jedna z kapitol. V této práci není prostor pro detailní studii o událostech předcházejícím válečným konfliktům, následnému vývoji v Jugoslávii a samotnému řešení konfliktů. Přesto bude výše uvedeným událostem věnována alespoň menší část práce.

Poslední dvě kapitoly se budou zabývat nejen ekonomickými následky válečných konfliktů, především devastaci hospodářství Jugoslávie, ale také obnově skomírající ekonomiky Srbska na prahu nového tisíciletí až do dnešní doby. Poslední kapitola se bude věnovat obnově srbského hospodářství z pohledu česko-srbských obchodních vztahů a české rozvojové pomoci. Nemalou roli v těchto vztazích hraje také spolupráce na regionální úrovni.

2 Teorie vztahu války a ekonomiky

Války a konflikty mezi etniky, kmeny, národy, státy či aliancemi jsou v lidské společnosti známy a přítomny, co je člověk člověkem. Nejstarší dochované zmínky o válce sahají až do období antiky. Konflikt může vzniknout uvnitř států, a to jako občanská¹ válka, povstání nebo jako důsledek terorismu. Jakýkoliv konflikt uvnitř státu může rychle přejít k velmi rozsáhlému válečnému konfliktu mezi státy, který může vypuknout mezi dvěma či více státy jako válka nebo zvenčí podporovaná vzpoura. Při rozmanitosti možných podob konfliktu lze též očekávat, že dopady ozbrojených konfliktů na prosperitu obyvatelstva a celých společností budou vždy rozsáhlé. Posouzení všech aspektů vzniku konfliktu a jeho trvání je velmi nesnadné. Charakter jednotlivých konfliktů v celé své různorodosti tyto skutečnosti vždy jen dále umocňuje. Ozbrojené konflikty jsou velmi nákladné. Vyčíslení finanční hodnoty konfliktu je jedna z otázek, která by měla být zodpovězena před tím, než země vstoupí, nebo se zapojí do jakéhokoli válečného střetu. Konečné rozhodnutí je pak odrazem souboru vojenských, politických a ekonomických diskusí a rozhodnutí, které jsou vždy ovlivňovány otázkami legality a etiky. To ale v plné míře zpravidla neplatí pro ty případy, kdy je účastník konfliktu i přes svoji maximální všestrannou snahu do konfliktu, i proti své vůli, vtažen nebo přímo neočekávaně napaden, de facto mu i přes veškerou možnou diplomatickou snahu nic jiného nezbyvá, než aby se aktivně bránil vynucenému násilí. Z tohoto důvodu takový účastník konfliktu ani nemá žádný časový prostor, aby mohl důsledky vynucené obrany, a tedy aktivní účasti v konfliktu jakkoliv politicky a ekonomicky objektivně posuzovat. Je to aspekt, se kterým útočící strana může již před vyvoláním takového konfliktu aktivně kalkulovat.

2.1 Definice válečného konfliktu

Jak je v problematice definic poměrně časté, i v případě definice války a válečného konfliktu se odborná veřejnost neshodne na jednotné a obecně používané definici. Mezi stěžejní dílo o teorii válek se řadí kniha s názvem *O válce* od Carla von Clausewitze². Clausewitz (1989, s. 87) v ní nazývá válku jako „pokračování politiky jinými prostředky“. Definice války může znít následovně: Válka je rozsáhlý stav

¹ V literatuře se můžeme setkat také s pojmem „civilní“ válka, jedná se o totéž.

² Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz byl pruský generál a významný válečný stratég a teoretik. Jeho hlavní dílo *Vom Kriege* (*O válce*) publikovala po Clausewitzově smrti v Berlíně v letech 1832–1837 jeho manželka.

organizovaného násilí mezi dvěma, nebo více skupinami lidí, především mezi státy a národy. Násilí je ve válce použito válčícími stranami jako politicky legitimní mocenský prostředek k prosazení svých politických, náboženských, ideologických, ekonomických nebo i jiných cílů. Válka je ve své podstatě opakem míru, který je obvykle definován absencí války. Přechodným stavem mezi vedenou válkou a mírem je příměří. Členění válek je složité a obsáhlé. Na tomto místě je však důležité zmínit základní prostorovou typologii dle Howarda (1997). *Lokální války*³ jsou úzce omezené na konflikt uvnitř státu, častěji mezi dvěma státy. Sousedící státy se války nijak aktivně neúčastní. *Regionální války*⁴ ovlivňují celý region, účastní se jich více států a bortí mezinárodní politický systém. Základem regionálních válek je v naprosté většině lokální válka, která svým rozsahem přeroste hranice daného státu nebo dvou zúčastněných států. *Globální válka*⁵ je ozbrojený konflikt, kterého se účastní mnoho států světa a zasahuje více než jeden světadíl.

2.2 Nacionální tendence směřující ke konfliktu

Bohužel ani v dnešní době se konflikty způsobené nacionalismem a separatismem nevyhýbají lidskému pokolení. Mises (1983) uvádí, že nacionalismus a sklon k separatismu se za určitých objektivních podmínek může probudit v každém člověku a vést k jeho nebezpečné formě. Každý člověk získává od narození určité cítění se svým okolím, postupem času s národem, kulturou a dalšími aspekty ovlivňujícími jeho vztah k územnímu celku, na kterém se pohybuje. Člověk jako jedinec na cizím území nebo žijící ve státě, ke kterému necítí příslušnost, nemá „podhoubí“ k vytvoření nebezpečné formy separatismu a nacionalismu. Pokud se na určitém území pohybují tisíce lidí se stejným nebo podobným smýšlením a cítěním, může nastat problém.

Ideologie nacionalismu byla příčinou vzniku nových států, rozpadu říší i vytýčování nových hranic. Nacionalismus sloužil jako nástroj přetváření stávajících režimů i jejich likvidace. Pro pochopení nacionalismu je nutné definovat samotný nacionalismus a pojem národy – nacionalismus lze totiž přeložit jako národovectví. Definici nacionalismu uvádí David (2002, s. 354): „Nacionalismus je ideologie a politický směr vycházející z přesvědčení o výjimečnosti vlastního národa. Obvykle vede k izolovanosti

³ Příkladem je válka mezi Íránem a Irákem v letech 1980–1990, válka v Čečensku v letech 1994–1997.

⁴ Jugoslávská válka začínala jako lokální, postupem času se z ní stala regionální a je perfektním příkladem tohoto typu válek.

⁵ Typem globální války je První a Druhá světová válka.

a k nedůvěře až nepřátelství vůči jiným národům.“ Heywood (2004, s. 127) definuje národy takto:

„Národy jsou složité jevy, utvářené celým souborem kulturních, politických a psychologických faktorů. Kulturně je národ skupina lidí, kteří jsou spjati společnou řečí, náboženstvím, historií a tradicemi; národy však mohou být i v různé míře kulturně heterogenní. Politicky je národ skupina lidí, kteří se považují za přirozené politické společenství. Klasickým projevem toho je touha získat, vytvořit nebo uchovat státnost.“

Z historie lze snadno vyčíst, že nacionalismus byl několikrát zneužit k získání a udržení moci, ba dokonce k rozpoutání války (nacismus, fašismus aj.) Nacionalismus se negativně projevil i v případě států bývalé Jugoslávie, kdy národní nesourodost státu položila základy k vypuknutí krvavého konfliktu mezi Srby, Bosňany (muslimy), Chorvaty a kosovskými Albánci. K zamyšlení je dobré uvést slova Alberta Einsteina (citováno z Heywood, 2004, s. 127) „Nacionalismus je dětská nemoc. Jsou to spalničky lidstva.“

Separatismem se rozumí tendence vystoupit z nějakého politického útvaru s cílem vytvořit samostatný politický stát (Heywood, 2004, s. 460). Lze jej označit za relativně menší zlo, než extrémní forma nacionalismu (forma vedoucí k válce). Separatismus se alokuje na určeném území, na kterém žijí obyvatelé jiné národnosti, jinak smýšlející, jiného náboženského vyznání nebo jiné kultury a tito se snaží odtrhnout od již existujícího svrchovaného státu. Jedná se o poměrně malé územní celky a politické boje probíhají mezi vůdci separatistických hnutí a vládami již existujících států. Jen v Evropě je známo několik separatistických hnutí, která usilují o samostatnost a nezávislost „svých“ území (španělské Baskicko, Severní Irsko). V řadě případů se separatisté snaží o nátlak na obyvatele a vlády v podobě teroristických útoků, jako v případě organizace ETA (teroristická organizace ve Španělsku). Ruská federace má také problémy s menšinami, které usilují o vlastní stát a na těchto územích probíhalo mnoho krvavých konfliktů (Čečenci a Osetinci). Asi nejproblematictější situace se nachází v bývalé svazové republice Gruzii. Na gruzínském území žijí hned dvě menšiny se separatistickými tendencemi. Osetinců zde žije asi 40 000, ale vyhrcořenější byla situace s Abchazema, kterých zde žije na 100 000. Dalšími menšinami, usilující o nezávislý a svobodný stát, jsou Tibetané a Ujguri v Číně, Tamilové na Srí Lance, Palestinci v Izraeli a velice známí Kurdové (Turecko, Irák, Írán, Sýrie).

2.3 Významné válečné konflikty moderní doby

Pro celkové pochopení dané problematiky je důležité zmínit některé významné válečné konflikty, a to minimálně ze dvou důvodů. Prvním z nich je uvědomění si síly vyvolaných hrůz válek, abychom alespoň v naší velice omezené představivosti dokázali srovnat utrpení lidí (řeč je především o těch, co nezažili válku, ti méně šťastní, ti kteří válku prožili, si ji samozřejmě velice snadno vybaví do podrobných detailů i se všemi důsledky, které přinesla) a ekonomických nevýhod či výhod, které tyto války v konečném důsledku přinášejí a představují. Druhým důvodem je nutnost pochopení ekonomických důsledků válečných konfliktů. Konflikty jsou seřazeny chronologicky od nejstarších po konflikty již téměř současné.

Pro tuto bakalářskou práci byly zvoleny konflikty moderní doby, tj. od 20. století po 21. století. Nabízí se zamyšlení i nad tím, že je vhodné uvést i starší moderní války z 19. století, ale tyto konflikty jsou dle daného tématu irelevantní a nebylo by možné na těchto válkách ilustrovat ekonomické faktory. Odhady nákladů a užitků jsou pro tento případ nedostačující a těžce odhadnutelné. Starší konflikty by tedy nepotvrdily žádoucím způsobem základní teze, které jsou výše nastíněny. Výběr konfliktů byl proto určen dostupností ekonomických informací. Nelze nezmínit obě světové války. Mnoho nám ukáže i nedávno skončená válka v Iráku. Je dobré prezentovat, že se autor práce zajímá o historii, především o období druhé světové války, která následný společenský vývoj zcela zásadním způsobem ovlivnila a ovlivňuje dodnes.

2.3.1 První světová válka

Válka probíhala v letech 1914 až 1918. Příмым důsledkem byl zánik předválečného územního uspořádání⁶ a vznik mnoha nových států Evropy⁷. Je to jeden nesporný a pro českého občana kladný důsledek do té doby nejvážnějšího válečného konfliktu. Zahynulo v ní přes 10 milionů lidí, poničeno bylo nespočet měst, domů a historických památek. Celkové odhadnuté náklady této války se odhadují na 338 mld. poválečných USD (Kuklík, 2001). Ztráty na lidských zdrojích jsou však nevyčíslitelné a je s nimi spojeno mnoho skrytých problémů, mimo jiné např. ztráta kvalifikované práce (kováři, tesaři, tiskaři, kameníci aj.) z měst a vesnic. Možný technický pokrok z této války je však diskutabilní, dalo by se říci, že byl spíše negativní, a navíc zcela nezpochybnitelně

⁶ Rakouska-Uherska, carského Ruska, Německého císařství a Osmanské říše.

⁷ Československo, Rakousko, Maďarsko, Polsko a Jugoslávie.

pomohl učinit budoucí druhou světovou válku ještě ničivější. V první světové válce byly poprvé použity ponorky, tanky, vzducholodě, letadla a chemické bojové zbraně.

2.3.2 Druhá světová válka

Největší válečný konflikt v dějinách, ve kterém kvalifikovaným hrubým odhadem (přesný údaj není k dispozici) zahynulo na 60 milionů lidí, je svým rozsahem a ekonomickými dopady naprosto nepředstavitelný. Válka probíhala od roku 1939 do roku 1945 a účastnily se jí všechny velmoci světa. Nejvíce byla postižena Evropa, především pak Sovětský svaz, a také agresor války, tj. Hitlerovo Německo. V Tichomoří probíhaly také velmi tvrdé a kruté boje, převážně na tamějších ostrovech mezi Japonci a Američany. Celá tato strašná válka byla ukončena až po obrovských ztrátách a utrpení na všech zúčastněných stranách. Američané byli donuceni demonstrovat svoji sílu a svrhnout první dvě atomové bomby v historii, jejich vylovení na japonských ostrovech a odhodlání japonských obránců bránit svou zemi by dle mnoha historiků přineslo ještě více krveprolití a ztrát na lidských životech. Tímto aktem bylo Japonsko donuceno kapitulovat. Válka byla ukončena 2. září 1945. Pokud bychom chtěli spočítat ekonomické důsledky války, dotýkáme se hranice nemožnosti. Oxfordský historik Bullock (2005) ve své knize uvádí, že dle poválečných odhadů z roku 1945 se náklady pohybovaly kolem 1 154 mld. USD a škody okolo 230 mld. USD. V porovnání s těmito čísly pak vyznívá první světová válka jako nesrovnatelně menší konflikt, jako malá sestra druhé světové války.

Co se týče ekonomiky, tak známý český ekonom Pavel Kohout (2005) uvádí:

„Ve Spojených státech a Velké Británii zůstávaly mezní sazby daní z příjmů na úrovni kolem 90 procent ještě desítky let po válce. Politikové si totiž zvykli na vysoké daně, protože jim výnosy z těchto daní propůjčovaly velkou moc nad ekonomikou. Teprve Ronald Reagan a Margaret Thatcherová snížili daně na snesitelnější úroveň. Výrazný vliv měla druhá světová válka na ekonomiku bývalého sovětského bloku. Nacistická říše byla sice nepřítelem Sovětského svazu, ale Rusové zároveň Němce v některých ohledech obdivovali a napodobovali - vyráběli například kopie německých fotoaparátů, hodinek a strojů. Proudový letoun MiG-15 byl dokonce jen mírně přepracovaný letoun Focke-Wulf Ta 183. Podobně Sověti napodobovali i fungování nacistické ekonomické mašinerie, protože panovalo obecně vysoké mínění o její výkonnosti. Současně německý ekonomický model perfektně vyhovoval ideálu jejich centrálně řízené totalitní ekonomiky.“

Jak tedy vypadalo německé hospodářství pod nadvládou nacistů na počátku válečných let? Výdaje Německa na armádu před zahájením války ilustruje Příloha č. 1. V Německu byla po nástupu nacistů zaváděna *centrálně řízená ekonomika* (Zentralverwaltungswirtschaft), jejíž dovršení proběhlo během roku 1938. Výrobní prostředky zůstaly v Německu převážně v soukromých rukou, přesto bylo čtyřletými plány centrálně určováno kdo, co, kolik a pro koho vyrobí. Německo zároveň přešlo na tzv. *válečnou ekonomiku*. Průmyslové podniky přecházely na výrobu vojenských součástek, zbraní, vozidel, tanků a letadel. Např. Automobilka Volkswagen (německy „lidový vůz“) z nařízení Hitlera téměř okamžitě přešla z výroby osobních automobilů na výrobu terénních a obojživelných vozů pro *Wehrmacht* (německou armádu). Malý počet osobních automobilů z produkce Volkswagenu byl přidělován jako štábní vozy k *Wehrmachtu* a *Waffen SS* (v překladu zbraně SS, což byly ozbrojené složky nepodléhající velení armády, nýbrž přímo Himmlerovi a pohlavárům SS). Tomeš et al. (2008) uvádí, že také zemědělství bylo primárně orientováno k zásobování vojsk. Před nástupem Hitlera k moci bylo v Německu více jak 6 milionů nezaměstnaných. Hitler měl plán. Uzákonil povinnou Říšskou pracovní službu na půl roku (RAD - Reichsarbeitsdienst), která sdružovala muže a ženy ve věku 18–25 let. Muži stavěli dálnice, železnice, vodní infrastrukturu a vojenské objekty a ženy byly převážně v zemědělství. V pozdější fázi války (1943–1945) byl naopak velký nedostatek pracovních sil a v německé ekonomice pracovalo na statisíce nuceně nasazených zajatců a vězňů.

Druhá světová válka přinesla i přes obrovské ztráty na lidských životech a přes nekonečné utrpení civilistů, především v koncentračních a vyhlazovacích táborech, a přes veškerou nezpochybnitelnou úctu k těmto obětem i některé kladné aspekty. Tím byl technologický pokrok. V žádné jiné světové válce v historii nedošlo k tak obrovskému technickému pokroku a inovacím, především zásluhou Osy⁸ a poté i Spojenců⁹. K technologickým pokrokům v důsledku této války například patří proudové motory, rozvoj civilního letectví, vynález radaru a navigačních přístrojů, jaderný výzkum, vznik prvních primitivních počítačů a nepřímo také počátky letů do vesmíru. Lety do vesmíru pomáhal po válce Američanům uskutečňovat dokonce i německý konstruktér Werner von Braun, který byl u zrodu prvních řízených balistických raket

⁸ Do zemí tzv. Osy Berlín - Řím - Tokio patřily Německo, Itálie, Japonsko a také Slovenský štát s dalšími satelitními státy.

⁹ Mezi spojence lze zařadit všechny země, které bojovaly proti státům Osy. Hlavními představiteli jsou SSSR, USA, Velká Británie, Austrálie a Kanada.

pro Třetí říši - V1 a V2. Právě on nepřímo pomohl také Sovětskému svazu s vesmírným výzkumem a proudovými motory, a to díky materiálům ukradeným na konci války v nacistických laboratořích. Vidíme, že i válka přináší nejen hrůzu a zkázu, ale může přinášet i vedlejší, s odstupem času, velice prospěšné vynálezy a inovace. Na závěr této podkapitoly je namístě použít slova Pavla Kohouta z již jmenovaného článku: „Nejtrvalejší vliv zanechaly nacistické teorie v některých zemích arabského světa, kde Hjalmar Schacht¹⁰ po válce působil jako ekonomický poradce. Lze uvést například Sýrii nebo Egypt, kde model státem řízené ekonomiky dodnes zčásti přetrvává. V některých částech světa druhá světová válka vlastně nikdy neskončila.“

2.3.3 Válka v Iráku

Irák je ohniskem vnitřních (neutěšená otázka Kurdů) i vnějších konfliktů na Arabském poloostrově od 2. poloviny 20. století. Situace se na území Iráku neuklidnila ani v 21. století, kdy došlo k nové válce. Ponecháme stranou důvody počátku americko-britské invaze do Iráku a nejasnosti o jeho údajném držení zbraní hromadného ničení. Tažení bylo interpretováno jako boj za demokracii a osvobození iráckého lidu od Saddáma Husajna, čemuž lze z dnešního pohledu jen těžko věřit. Tato válka měla pravděpodobně své ekonomické důvody a je nemyslitelné, že by Spojené státy americké investovaly do války v Iráku jen za dobro světa a demokracii. Smyslem této práce však není historická spekulace, proto se těmito spekulacemi nebude dále zabírat.

Podle nejnovějších informací zahynulo ke konci minulého roku (2011) v Iráku již 4802 příslušníků ozbrojených sil z takzvaných západních zemí, především z USA a Velké Británie. Podle Výzkumné služby Kongresu USA (Congressional Research Service) stála válka v Iráku v období od 11. září 2001 do července 2007 neuvěřitelných 450 mld. dolarů. Rolčík (2007) náklady na válku v Iráku charakterizuje následovně: „Náklady tak činí okolo tří čtvrtin z hlavních válečných kampaní Spojených států (Irák a Afghánistán). Na ty USA v současné době vyčleňují okolo 12 mld. dolarů měsíčně, resp. 720 milionů dolarů (asi 14 mld Kč) denně. Dne 26. října 2007 provedl Kongres USA nový odhad, ve kterém obě válečné kampaně vyčíslil na $2,4 \times 10^{12}$ USD.“ Ve své knize se Stiglitz a Bilmes (2008) vyjádřili k číslům zveřejněným Výzkumnou službou Kongresu USA. Uvádějí, že skutečné náklady na válku jsou mnohem vyšší, kolem 3 bilionů USD, a zbytek světa zaplatí částku obdobnou. Ve zprávě pro Kongres nejsou však započítány ještě náklady na splátky úroků z úvěrů na válku, a to ve výši

¹⁰ Hjalmar Schacht působil jako ministr financí Třetí říše.

přibližně 1 bilionu USD. Válka byla ukončena teprve 15. prosince 2011, konečné náklady ještě nebyly vyčísleny. V Příloze č. 2 jsou pro porovnání uvedeny americké náklady na vybrané války.

2.4 Ekonomie konfliktu

Hlavními ekonomickými faktory, které ovlivňují výdaje států na zbrojení, konfliktu a obrany, jsou dle Olejníčka (2006)¹¹ hrubý domácí produkt, příjem na hlavu obyvatelstva, přírodní zdroje, objem průmyslové a zemědělské produkce, export a import ve vztahu k platební bilanci, rozpočtový přebytek nebo deficit, zahraniční dluh, inflace, obranný rozpočet a jeho alokace. Státní výdaje do zbrojení v mnoha zemích markantním způsobem zvýšily jejich rozpočtové deficity. Jako příklad lze uvést USA. V dnešní době více než kdy předtím právě příjmy a výdaje a snaha o udržení určitého maximálního schodku rozpočtu ovlivňují zásadním způsobem výdaje na obranu a zbrojení jednotlivých států.

2.4.1 Ekonomické příčiny konfliktu

Příčiny konfliktu mohou být různé od politických, územních, psychologických, náboženských, mocenských, demografických, až po ty ekonomické. Je třeba si uvědomit, že většina válek už od dob antiky byla vedena především snahou panovníků získat nové nerostné bohatství, nová území pro zemědělství a nové pracovní síly. V těchto dobách se jednalo především o otroky. LeShan (2004, s. 124) tvrdí, že během válek se nepřátelská obydlí drancovala a získaný majetek sloužil k financování dalších válek a zvyšování blahobytu, především vládců útočící země. Pokud se zamyslíme nad příčinami válek, většina příčin vyjmenovaných v úvodu této podkapitoly má ekonomický podtext. Důvodem pro vedení války je a bylo téměř vždy posílení své ekonomické situace, byť na úkor jiných. Toto platí i pro dnešní dobu. Zdá se, že v pozadí konfliktů je dodnes honba za nerostnými surovinami, především ropou a mnoha dalšími ekonomickými statky.

2.4.2 Náklady konfliktu

Náklady konfliktu jsou pro ekonomiku země vždy tím prvním, co by mělo zajímat každého ekonoma, který se pustí do „divokých vod“ ekonomie konfliktu. O tuto

¹¹ Ing. Aleš OLEJNÍČEK, Ph. D. je odborníkem a vysokoškolským učitelem na Univerzitě obrany v Brně, katedra ekonomie.

problematiku se úzce zajímají i ekonomové Hartley (1995), Stiglitz a Bilmes (2008) nebo Nordhaus (2002). Pro všechny zúčastněné strany konfliktu je nezbytné, a také zcela zásadní, odhadnout primární náklady konfliktu. Do nákladů konfliktu se dle Olejníčka (2006) zahrnují tyto aspekty:

- náklady spojené s doplňováním výzbroje,
- potřeba ohodnotit ztráty lidského kapitálu (např. založená na diskontování budoucího výdělku),
- dodatečné náklady konfliktu,
- pochopení, že odhady se budou lišit podle výnosů,
- možné dlouhodobé náklady, jako je nutnost mírových jednotek a větší hrozba teroristických útoků,
- možné finanční přínosy v případě národů neparticipujících v konfliktu.

Důležitou oblastí jsou také náklady pro tzv. *civilní ekonomiku*. Olejníček (2006) mezi tyto náklady zahrnuje dopady na ceny ropy, na letecké dopravní a turistické trhy, ceny akcií a všeobecnou důvěru v různé druhy úspor, možný efekt recese, dopady na veřejné výdaje, tj. např. větší výdaje na obranu na úkor programů sociálního zabezpečení a pomoci. Některé náklady by ozbrojeným silám vznikaly, aniž by vznikl jakýkoliv konflikt, proto je nutné do nákladů konfliktu zahrnovat skutečně jen ty, které vznikají nově v souvislosti s ozbrojeným konfliktem.

Olejníček (2009, s. 2) zmiňuje náklady konfliktu jako spotřebovávání vzácných zdrojů, které mají i alternativní využití: „Rozhodnutí vstoupit nebo participovat na konfliktu s sebou nese tzv. společenské náklady příležitosti. Zdroje, kterými společnost disponuje, mohou být alokovány směrem k ozbrojenému konfliktu nebo mohou být spotřebovány při vytváření podmínek pro uspokojování jiných společenských a individuálních potřeb.“ Hartley (1995) vidí jako obrovský problém, především díky politice, obtížné stanovení nákladů vyvolaných konfliktem. Jde o to, že vlády rozdílně přistupují k prezentaci svých nákladů, které musí v této souvislosti nést. Vlády se snaží prezentovat veřejnosti (voličům) náklady na válku v co nejnižší částce, i když prezentované náklady neodpovídají skutečnosti. Hartley uvádí příčiny tohoto jevu. Jde o velmi citlivé informace, které se týkají otázky podpory ze strany voličů. Vlády se dále snaží o nejisté vyjádření měřítka úspěšnosti, trvání, ztrát a výsledku války. Jakmile je zahájena „levná“ válka, je většinou nemožné, aby další financování již bylo odmítnuto, když v ní bojuje vlastní armáda. Nicméně mnoho typů nákladů není reálně převést do

peněžní podoby. Je velmi těžké stanovit ekonomickou hodnotu počtu obětí a počtu zraněných nebo hodnotu útrap uprchlých a vystěhovaných osob. Je ještě mnohem těžší stanovit finanční hodnotu dalších dopadů války, jako je selhání infrastruktury, sociální chaos a ztráta politické moci.

2.4.3 Nákladově-užitková analýza konfliktu

Rozhodnutí země, zda vstoupit do konfliktu a jak hluboce do konfliktu zapojit obyvatelstvo, výrobní faktory a ostatní složky státu, bude vyjádřením její schopnosti a ochoty zaplatit „cenu“ jakéhokoliv takového konfliktu. Je tedy otázkou, jakou míru „zisku“ daná země chce, nebo získá svým vstupem do války. Informace o nákladech a přínosech jsou nezbytné pro vyvození závěru, zda konflikt může být považován za „výhodný projekt“ a zda jej daná země bude chtít akceptovat¹² (má-li vůbec možnost volby). Olejníček (2009) tvrdí, že pokud u nákladů nastává problém s technikou a metodologií, tak u užitků se připojují ještě morální a etické problémy. Např. si představme, jaký užitek má pro nás zneškodnění cizí armády? Armáda je tvořena především vojáky, lidmi. Zneškodnění armády může znamenat i jejich zabití. Jak z morálního hlediska ohodnotíme takový užitek, který je pouze dílčí a součástí jiného celkového „užitku“ nebo jiného cíle?

Nákladově-užitková analýza bývá též nazývána jako „cost-benefit“ analýza, která spočívá v porovnání vzájemného vztahu nákladů a užitků. Tato analýza poskytuje určitou volnost v kladení vztahů mezi náklady a užitky, lze hledat různé kombinace. Pro správné užití a pochopení Tab. 2.1 je nutné definovat několik základních pojmů, které se pro tuto analýzu používají. Olejníček (2009) ve své analýze charakterizuje základní pojmy. *Přímé náklady a užitky* se vztahují přímo k samotnému konfliktu. Konflikt je vyvolává okamžitě. *Nepřímé náklady a užitky* jsou následným odrazem, vedlejším produktem připravovaného, probíhajícího nebo ukončeného konfliktu. Přímé a nepřímé náklady lze rozdělit na hmotné a nehmotné. *Hmotné náklady a užitky* jsou takové, které je možno oceňovat na trhu. *Nehmotné náklady a užitky* jsou jen obtížně ocenitelné trhem, a proto takové oceňování patří k nejspornějším a nejproblematictějším v každé analýze. *Konečné náklady a užitky* charakterizují projekty, které zajišťují užitek pro spotřebitele přímo. *Dílčí náklady a užitky* jsou projekty, které vstupují do produkce jiných statků a mají tedy charakter meziprojektu. *Vnitřní náklady a užitky* souvisejí

¹² Jen lehce nastíněna je otázka užitku ve studiích, které byly provedeny Hartleyem (1995), Stiglitzem a Bilmes (2008).

s efektem přelévání¹³, které se vztahují k původnímu zadavateli či uživateli veřejného projektu. *Vnější náklady a užitky* také souvisejí s efektem přelévání, ale nevztahují se k původnímu zadavateli.

Tab. 2.1 Obecná nákladově-užitková analýza ozbrojeného konfliktu

Kategorie		Náklady	Užitky
Přímé	Hmotné	Náklady spojené s přímými bojovými operacemi (vláda, soukromý sektor).	Poválečný rozvoj, ekonomický růst a rozvoj.
	Nehmotné	Ztráty na životech a zranění na straně ozbrojených sil, soukromých firem i obyvatelstva.	Obnovení demokracie, svoboda pro utlačované obyvatelstvo, konec porušování lidských práv, zachráněné lidské životy ztracené v nedemokratických režimech.
Nepřímé	Hmotné	Nárůst nákladů v souvislosti s bezpečnostními výdaji v širším kontextu, potenciální pokles HDP, snížení osobních důchodů, nárůst deficitů z důvodu financování válečných operací, snížení rozvoje sociálních programů, náklady poválečné rekonstrukce, náklady péče o veterány.	Přístup k nerostným zdrojům, nové obchodní příležitosti vyplývající z rekonstrukce konfliktem zasažené země, prosperita obranného průmyslu.
	Nehmotné	Omezení kapacit vlády pro řešení celospolečenských problémů, protiválečné náklady obyvatelstva, náklady vojenské rekrutace (v budoucnu), nárůst chudoby, kriminality a společensky nežádoucích jevů.	Konec bezpečnostních rizik a hrozby použití zbraní hromadného ničení.
Dílčí		Náklady spojené s programy obnovy konfliktem zasažené země.	Možnost ověření bojových schopností a nové vojenské techniky.
Konečné		Náklady vlády spojené s ospravedlňováním a vysvětlováním svého postupu před veřejností, případně náklady vážnoucí na hledání dalších spojenců.	Dostání závazků vyplývajících z mezinárodních a koaličních smluv.
Vnitřní		Destrukce infrastruktury, export bohatství, dopad na životní prostředí konfliktem postižené země.	Možnost poválečného rozvoje, zapojení se do mezinárodních politických, ekonomických a dalších institucí, odstranění izolace.
Vnější		Narušení volného obchodu, ovlivnění cen nerostných surovin, ohrožení regionálního případně celosvětového environmentu, ohrožení kapitálových trhů, nebezpečí celosvětové recese, dopady na turismus, mezinárodní letecké společnosti.	Snížení hrozby terorismu, rozšiřování demokracie.

Zdroj: Olejníček (2009), vlastní úprava

¹³ Jedná se v podstatě o externalitu, přelévání probíhá mezi subjekty. Přelévat se mohou negativní i pozitivní externalita.

2.5 Organizace ovlivňující bezpečnost

Mezinárodní organizace hrají důležitou úlohu v řešení válečných konfliktů. Především působí jako prevence proti agresi jednotlivých států, pokud ke konfliktu dojde, stává se z nich jakýsi zprostředkovatel (mediátor). Zprostředkovatel se poté snaží přivést jednotlivé strany k dohodě o ukončení konfliktu. Ne vždy jsou rozhodnutí mezinárodních organizací přijatelná pro všechny válčící strany a poté může dojít k aktivní intervenci v konfliktu. V případě balkánského konfliktu opravdu došlo k prudké intervenci a bombardování Jugoslávie. Této problematice bude věnován prostor později. Otázkou je, jaký význam v dnešním světě mají mezinárodní organizace v poměru k mocnostem, jakými jsou Čína, Rusko a USA. V této kapitole budou zmíněny hlavní organizace, které mají, nebo měly významnější vliv na bezpečnost a řešení válečných konfliktů jihovýchodní Evropy.

2.5.1 OSN

V Organizaci spojených národů je sdruženo na 193 států světa. OSN byla založena roku 1945 po konci druhé světové války se sídlem v New Yorku. Výkonným orgánem je Rada bezpečnosti OSN, která má 15 členů, z toho 5¹⁴ stálých a 10 nestálých členů, volených na dvouleté období Valným shromážděním OSN. Jedině Rada bezpečnosti může nařídit použití vojenské síly při ohrožení míru. Hlavním cílem OSN je zachování mezinárodního míru, bezpečnosti, regulace zbrojení, podnikání vojenských akcí proti agresorovi a podpora mezinárodní spolupráce. Jedná se o největší mezinárodní společenství, které zahrnuje mnoho odborných organizací včetně Mezinárodního měnového fondu (MMF), Světové banky¹⁵ (IBRD) a také Ochrané a stabilizační síly OSN pro bývalou Jugoslávii. Tyto vojenské síly jsou rozděleny do jednotlivých mírových misí pod vedením NATO se souhlasem Rady bezpečnosti OSN: *UNPROFOR* - první mise v bývalé Jugoslávii na území dnešního Chorvatska, která trvala mezi lety 1992–1995. *IFOR* - mise na území Bosny a Hercegoviny, která probíhala v letech 1995–1996. *SFOR* - mise navazující na jednoroční mandát IFOR v Bosně a Hercegovině. Působení jednotek SFOR probíhalo v letech 1996–2004 (od roku 1998 byla mise prodloužena a je označována jako SFOR II). *KFOR* - mise na území Kosova od roku 1999 po současnost. Česká armáda se účastní a zúčastnila všech výše uvedených mírových misí v rámci NATO (Ministerstvo obrany ČR, 2004).

¹⁴ Čína, Francie, Velká Británie, Rusko a USA.

¹⁵ IBRD - Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj.

2.5.2 NATO

Severoatlantická aliance sdružuje 28 států ležících na severní polokouli. Byla založena v roce 1949 a sídlo má v belgickém Bruselu. Počátečním cílem aliance bylo dle slov prvního generálního tajemníka Hastingse Ismaye (citováno z Nálevka, 2000, s. 256) „udržet Ameriku v Evropě, Rusko mimo západní Evropu a Německo při zemi“. Nynější cíl aliance uvedený na webových stránkách Ministerstva obrany České republiky zní: „Základním posláním NATO je ochrana svobody a bezpečnosti všech jeho členů politickými i vojenskými prostředky v souladu se zásadami Charty OSN. Od samého počátku své existence pracuje Aliance pro vytvoření spravedlivého a trvalého mírového pořádku v Evropě, založeného na společných hodnotách demokracie, lidských práv a právního státu.“ Z pohledu zvoleného tématu bakalářské práce je zajímavé, že první samostatná vojenská akce NATO se konala v roce 1999 právě na území Bosny a Hercegoviny a poté v bývalé Jugoslávii. Nejvyšším rozhodovacím orgánem je Severoatlantická rada. Poslední schválenou akcí proti svrchovanému a suverénnímu státu byla operace v Libyi podpořena vzdušnými silami NATO (Dienstbier et al., 2006).

2.5.3 EU

Počátky Evropské unie sahají do roku 1951¹⁶. Formálně dostala EU název Smlouvou o Evropské unii roku 1993, sídlo Evropského parlamentu se nachází v Bruselu a Štrasburku. Evropská unie je především politickou a ekonomickou nadnárodní organizací a unií sdružených států. Její zahraniční politika je stavěna na dodržování míru, dodržování lidských práv a demokracie. Už při válce v Jugoslávii se snažila o mírovou intervenci a i nyní podporuje snahy balkánských zemí o vstup do EU. Aby mohla nějaká země jihovýchodní Evropy vstoupit do EU, je požadováno, aby měla vyřešeny veškeré územní spory. Tato problematika se aktuálně týká Srbska a Kosova.

Rozpad Jugoslávie měl zásadní vliv na formování společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropských společenství (SZBP, Common Foreign and Security Policy, CFSP). Legislativní opatření jsou sice pro členské státy závazná, ale evropské právo nemá žádné sankce za jejich porušování a tlak na jejich dodržování je tedy spíše v politické rovině. Obecné směřování SZBP a strategické zájmy a cíle Unie vymezuje svými rozhodnutími Evropská rada. Může se jednat o cíle evropské politiky vůči zemím nebo regionům, ale také v rámci jednotlivých témat zahraniční politiky, jako je například nešíření zbraní hromadného ničení (Vláda České republiky, 2011). EU má

¹⁶ Pařížská smlouva vstoupila v platnost v roce 1952.

vypracování svoji bezpečnostní politiku odzbrojování a metodiku evropských sil rychlé reakce. Klíčovou postavou SZBP je vysoká představitelka Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, kterou byla jmenována britská baronka Catherine Ashton.

Unie má také své vojenské zahraniční mise, které mají za cíl nastolit mír, nebo alespoň zlepšit bezpečnostní situaci na daném území. Tyto mise se nazývají *EUFOR*. Misí *EUFOR* je několik a česká armáda se zúčastnila pouze dvou. První samostatná mise EU, která navazuje na mise v bývalé Jugoslávii, se jmenuje *Althea*. EU převzala odpovědnost za mírovou mnohonárodní operaci na území Bosny a Hercegoviny od sil NATO dne 2. prosince 2004. Web Ministerstva obrany ČR (2011) uvádí cíl mise: „Cílem operace *Althea* je zachovat bezpečí a mír, ale mise má také přispět k většímu pokroku Bosny a Hercegoviny na cestě evropské integrace a k potírání korupce a organizovaného zločinu.“ Druhá mise v rámci *EUFOR* s českou účastí probíhala v rámci operace Čad (*EUFOR - Chad*). Mise byla ukončena v roce 2009.

Jak uvádí Prtina (citováno ze Stýskalíková et al., 2004), události na území bývalé Jugoslávie podnítily západní státy k vypracování širších programů pro tento region. Německo v roce 1999, jako předsedající země EU, bylo iniciátorem uzavření tzv. *Paktu stability pro jihovýchodní Evropu*. EU tento program prakticky zaštitila. Cílem *Paktu* mělo být dosažení trvalé stability a bezpečnosti, demokratizace, ekonomické pomoci regionu jihovýchodní Evropy a v konečné fázi i přistoupení k EU.

2.5.4 OBSE

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě je poměrně novou organizací založenou v roce 1975 se sídlem ve Vídni. OBSE sdružuje 56 států nejen z Evropy, ale i ze Středomoří, Zakavkazska a také USA a Kanady. Hlavními cíli OBSE jsou obnovování stability a míru ve válečných oblastech, odstraňování rozdílů mezi státy a prosazování kolektivní bezpečnosti. Přispívá aktivně ke snahám o včasné varování a k prevenci konfliktů, zvládání krizí a následné rehabilitaci po konfliktech. Aktivita OBSE v otázce bezpečnosti zajišťují většinou prostřednictvím polních misí a regionálních center, např. kontrolu zbrojení, preventivní diplomacii, zvyšování bezpečnosti, zlepšování vztahů mezi znepřátelenými skupinami, monitoring lidských práv, demokracie a voleb a další. Její působnost byla velmi rozsáhlá a zásadní i v otázce rozpadu Jugoslávie (Dienstbier et al., 2006).

3 Příčiny válečného konfliktu a rozpadu Jugoslávie

Popsat a vysvětlit příčiny války nebo válek v Jugoslávii (do roku 1992 Socialistické federativní republiky Jugoslávie, SFRJ) je velice obtížné především z důvodu absence objektivních informací. Ke zpracování dané kapitoly bylo použito mnoho informačních zdrojů od rozhovorů a debat s přáteli v Srbsku z Kragujevace a Bělehradu přes televizní dokumenty, knihy a internet. Z každého z uvedených zdrojů je opravdu složité vybrat a zpracovat informace, které se jeví jako objektivní. Pokud bychom se zeptali na příčiny války v Jugoslávii Srba, Bosňana (dříve Muslima¹⁷), Chorvata, Slovince, Černohorce, Makedonce, Albánce, kosovského Srba nebo kosovského Albánce, dostali bychom téměř s jistotou rozdílné odpovědi na jasně danou otázku. Tímto bylo vyjmenováno i základní národnostní složení bývalé Jugoslávie. Odpověď na stejnou otázku od erudovaného pozorovatele ze zahraničí se bude také velmi lišit od odpovědi zúčastněných stran. Problém vidí Dienstbier (1999) i v mezinárodních společenstvích (OSN, NATO, EU a konference KBSE), které se snažily z politických důvodů, a možná z neznalosti historických souvislostí Balkánu, označit viníka a agresora války. Tento postup byl velkou chybou, který v konečném důsledku vedl k sérii válek v zemích bývalé Jugoslávie. Války v jednotlivých federativních zemích byly nejkrvavějším konfliktem v Evropě od konce druhé světové války a období válek z 90. let bývá označováno jako „*ztracená dekáda*“.

3.1 Situace před vypuknutím války a rozpadem SFRJ

Balkánský poloostrov byl od středověku ohniskem mnoha válečných konfliktů a územních sporů. Velkou roli zde hraje temperament jižanských národů, nacionalismus vedoucí k separatistickým tendencím, náboženské vyznání a historické události. Po hrůzách ve 20. století stále ani v 21. století nepřestává být Balkán obávaným evropským „sudem střelného prachu“ (Hladký, 2005).

3.1.1 Historické determinanty Srbska

Při pokusu o poměrně stručnou historii Srbska se lze setkat s řadou problémů. Těmi hlavními je bezpochyby pochopení složitosti událostí v oblasti Srbska (Jugoslávie) a

¹⁷ Pro bosenské muslimy, kteří se odmítali přihlásit k bosenské či srbské národnosti, zavedl v 60. letech Svaz komunistů Jugoslávie (SJK) národnost dle náboženského přesvědčení Muslimové (ne dle zemského, jak je obvyklé). Muslimové píšící se s velkým „M“ jsou tedy národnost, muslimové s malým „m“ jsou věřící osoby. Do národnostní skupiny Muslimové tak patřili i lidé, kteří nebyli věřícími, ale pocházeli z muslimského kulturně-historického prostředí. V roce 1993 byl konečně schválen nový název pro Muslimy - Bosňáci (Šmíd a Vaďura, 2007).

také značné diskontinuity ve vývoji národního státu Srbska. Historie Srbska sahá až do 6. století n. l. a byla poznamenána mnoha válkami. Během 6. století do oblasti Balkánského poloostrova přišel jihoslovanský národ. V tomto období měli na Balkáně silný vliv jak Římská, tak i Byzantská říše. Předkové Chorvatů a Slovinců přijali západní kulturu a katolické náboženství, kdežto zbylí jižní Slované, včetně Srbů, přijali východní kulturu a pravoslavné náboženství. Na přelomu 12. a 13. století došlo ke sjednocení všech srbských držav a většina Balkánu byla ovládána Srbskem.

Pelikán (2004) zmiňuje jeden z milníků srbské historie. V 80. letech 14. století došlo k vojenské okupaci srbských držav osmanskými Turky, kteří do této oblasti přinesli islám¹⁸. K historicky velice významnému střetu tureckých a srbských vojenských sil došlo 28. června 1389 na Kosově poli. Bitva na Kosově poli patří k osudovým událostem, které otevřely Turkům cestu do Evropy. Po prohrané bitvě se Srbsko dostalo pod nadvládu osmanské říše a stalo se tak tureckým vazalským státem.

V roce 1454 Turci pronikli až k Dunaji. V této době turecká armáda plenila Srbsko a odváděla jeho obyvatele do zajetí. Celkem bylo zajato přibližně 50.000 lidí (Pelikán, 2004). Rokem 1459 začíná pro srbský národ doba temna. Od tohoto roku mizí na téměř čtyři staletí z dějin samostatný srbský stát. V nadcházejících stoletích probíhalo mnoho dalších válek, důležitý je však rok 1878, kdy získalo Srbsko nezávislost na osmanské říši¹⁹.

Ve 20. století Srbsko, Černá Hora, Bulharsko a Řecko vyhrály první balkánskou válku probíhající v letech 1912–1913. Během této války byli Turci definitivně vyhnáni z Balkánu a Srbsko dosáhlo rozšíření svého území o Kosovo a Makedonii.

Následující událost je všeobecně známa, ale nelze ji opomenout. Dne 28. července 1914 byl v Sarajevu mladými srbskými nacionalisty z Bosny proveden atentát na Františka Ferdinanda d'Este, následníka rakousko-uherského trůnu. Událost je to klíčová, vyvolala první světovou válku. Po skončení první světové války se Srbsko stalo součástí *Království Srbů, Chorvatů a Slovinců* (SHS). Tento územní celek byl prvním spojením jugoslávských národů v jeden stát. Království zahrnovalo Srbsko, Černá Hora a jugoslávské země bývalého Rakouska-Uherska Chorvatsko a Slavonii²⁰, Dalmácii, Bosnu a Hercegovinu, Vojvodinu (Banát, Bačka a Barana), Srem a Slovinsko.

¹⁸ Islám je dnes rozšířen především v Bosně a Hercegovině, kde působil jako negativní činitel za občanské války v 90. letech.

¹⁹ Nezávislost od nadvlády Turků a jejich osmanské říše získal Bělehrad již v roce 1867.

²⁰ Území ležící na severovýchodě Chorvatska a severního Srbska. Jedná se o území historické země Slavonie rozdělené mezi tyto dva státy. Bývá označována jako obilnice Chorvatska.

Království Srbů, Chorvatů a Slovinců v roce 1929 změnilo název na *Jugoslávské království*, které se považuje za přímého pokračovatele srbského státu (Pelikán a Teichman, 1994).

I přes okupaci německými vojsky v roce 1941 se na počátku druhé světové války Jugoslávie přidala ke státům Osy. Rok 1945 byl pro Jugoslávii velice těžký, protože odbojové hnutí pod vedením komunistů a Josipa Broze-Tita muselo bojovat nejen proti okupantům, ale také proti chorvatským separatistům. Oba směry byly komunisty potlačeny a Tito se dostával k moci. V listopadu 1945 došlo ke zmanipulování parlamentních voleb *Komunistickou stranou Jugoslávie* (KSJ) ke svému prospěchu, byla přijata nová ústava, zrušena monarchie a stát byl vyhlášen *Federativní lidovou republikou Jugoslávie* (FLRJ) (Pelikán, 2004). V roce 1962 země změnila název na *Socialistickou federativní republiku Jugoslávie* (SFRJ) a zůstává v této podobě až do roku 1992. Roku 1974 byla přijata nová ústava, která dala poměrně silnou autonomii Vojvodině a Kosovu. V květnu roku 1980 zemřel ústavou daný doživotní prezident Tito a tímto moc formálně přešla na kolektivní předsednictvo a jeho předsedu. Po úmrtí Tita se začaly naplňovat mnohé obavy, co bude s Jugoslávií, až tento doživotní vůdce zemře. V roce 1989 se dostal v Jugoslávii k moci prosrbský politik Slobodan Milošević. Historické, etnické, náboženské a především politické spory vyústily v sílící nacionalismus a separatismus, které přivedly Jugoslávii k občanské válce. Situace se vyhrotila v 90. letech a důsledkem napětí bylo „krvavé“ vyhlášení samostatnosti jednotlivých federativních republik.

3.1.2 Ekonomické determinanty území Jugoslávie

Ekonomický vývoj na území bývalé Jugoslávie (ať už se státní útvar zrovna jmenoval jakkoliv, viz. Příloha č. 3) byl poměrně nesourodý a odlišný od ostatních států Evropy. Po první světové válce bylo hospodářství jednotlivých území na velmi rozdílné úrovni (vyspělejší sever²¹ a zaostalý jih²²). Válečná léta se podepsala především na ekonomikách Bosny a Hercegoviny, vlastního Srbska, Makedonie a Černé Hory. Jak uvádí Pelikán a Teichman (1994), velkým problémem v zotavení ekonomiky byla v poválečných měsících neexistence hospodářské a měnové politiky (dokonce ani měny samotné) a nedostatek mocenské kontroly celého území monarchie. V monarchii byl

²¹ Mezi státy vyspělého severu řadíme Slovinsko, Chorvatsko a autonomní oblast Vojvodinu.

²² K hospodářsky zaostalým státům jihu patřily Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Makedonie, Kosovo a jižní Srbsko.

tvořen národní důchod ze 60 % zemědělstvím, průmysl byl velmi zaostalý a infrastruktura ve směru východ - západ nedostatečná (Pelikán a Tejchman, 1994).

Chrobák a Pelikán uvádějí (citováno z Matějka, 2004), že Československo patřilo v meziválečném období mezi klíčové obchodní partnery královské Jugoslávie, přičemž mezi hlavními exportními položkami byly zbraně, ale také strojní vybavení pro textilní, obuvnický a potravinářský průmysl. Československé subjekty byly velmi aktivními investory s odhadovaným podílem okolo 14 % přímých zahraničních investic (nejvíce po Francii a Spojeném království). Čisté investice v Srbsku měly svou tradici již z doby Rakousko-Uherska, jako například cukrovar v Čupriji, pivovar v Jagodině nebo Beogradska banka vlastněná spolu s podíly v dalších finančních institucích Živnostenskou bankou.

V průběhu druhé světové války došlo k devastaci průmyslu, infrastruktury, zemědělství a populace. Podle mnoha zdrojů byly ztráty na životech více než milion lidí (až 1,5 milionu). Jediným prosperujícím odvětvím byl za války těžební průmysl, jednalo se o kosovskou uhelnou pánev, Koperské doly a Ibarskou těžební oblast. Po skončení války byla více jak polovina dolů mimo provoz, železnice a mosty přestaly téměř existovat. Komunisté ihned přijali sovětský hospodářský model založený na úplném zestátnění, centrálním plánování a podřízenosti ekonomiky politickým cílům. Brzy po tomto usnesení došlo ke sporu mezi SSSR a Jugoslávií ohledně důslednosti aplikace marxistické doktríny a otázky samostatné cesty ke komunismu. Došlo k zavedení mírnějších podmínek soukromého vlastnictví převážně v zemědělství, službách a tzv. socialistického samosprávného řízení v podnicích (Pelikán a Tejchman, 1994). Družstevní vlastnictví se neosvědčilo a od 50. let od něj bylo ustupováno.

V roce 1947 Státní plánovací komise stanovila neúměrně vysoké cíle pětiletky, předpokládající mj. zvýšení národního důchodu o 100 % a rozsáhlou industrializaci. Vykoukal et al. (2000) dokonce uvádějí, že na konci pětiletky měla být průmyslová výroba vyšší o 223 % a zemědělská o 52 %. Plán musel být změněn díky roztržce se SSSR v roce 1948 a od této doby stanovovala komise až do roku 1957 pouze jednoleté plány. Díky této roztržce Jugoslávie zlepšila obchodní vztahy se západem a podařilo se jí zmenšit ekonomickou ztrátu plynoucí ze zmrazení obchodů se SSSR, nicméně stav ekonomiky byl nadále tristní. Kotyk (2009) uvádí, že hospodářská závislost Jugoslávie na zemích východního bloku byla až do roztržky značná (52,9 % jugoslávského exportu a 49,3 % importu). V roce 1949 USA ukončily sankce uvalené na SFRJ a poskytly první půjčku ve výši 20 mil. USD. Během následujících let získala Jugoslávie řadu

dlouhodobých úvěrů v hodnotě několika set milionů dolarů. USA pomohla SFRJ i s dodáním výzbroje v hodnotě 0,5 mld. USD. Lazarevič (2006) ve své práci uvádí, že Jugoslávie se obávala vojenské intervence ze strany SSSR a kvůli tomu udržovala vysoký stav ozbrojených sil, kolem 23 % HDP směřovalo do ozbrojených sil státu.

Koncem 50. let se Jugoslávii podařilo dostat se z ekonomických problémů, tempo růstu ekonomiky dosahovalo 10 % ročně (Pelikán et al., 2004), tedy jedno z nejvyšších na světě, s čímž samozřejmě korespondoval i rychlý vzestup životní úrovně a do jisté míry i vyrovnaní sociálních rozdílů. Pětiletý plán na období 1957–1961 byl díky výhodným zahraničním úvěrům i přímé pomoci dokonce překonán. Změnila se struktura jugoslávského HDP, a s tím i struktura exportu, ve kterém začaly převažovat stroje a spotřební zboží.

Změna Jugoslávie v politické a hospodářské orientaci z východu na západ znamenala změnu v přístupu k jejímu zapojení do mezinárodního obchodu. Období od začátku 50. let do poloviny 60. let je nazýváno *komercializací mezinárodního obchodu* (Lazarevič, 2006), která znamenala odklon od centrálního plánování obchodních aktivit a přidělení větší samostatnosti exportním podnikům. Export a ve velké míře i import byly liberalizovány, státní monopol zahraničního obchodu byl zrušen, a díky těmto změnám bylo Jugoslávii v roce 1966 povoleno členství v GATT (*General Agreement on Trade and Tariffs*). I díky členství v GATT představoval obchod se západem v 60. letech 75 % celkového zahraničního obchodu. V druhé polovině 60. let se začala projevovat rozdílnost vyspělejšího severu a zaostalého jihu. Vyspělé státy federace nechtěly doplácet na chudé a zaostalé země a kvůli tomuto dochází k nárůstu nacionalismu. Dále dochází k nárůstu inflace, roste schodek obchodní bilance a tempo růstu ekonomiky klesá z 16 % roku 1964 na 2 % v roce 1967 (Vykoukal et al., 2000).

Ozvěny neklidu z přelomu 60. a 70. let trvaly i nadále. Ekonomická situace se rovněž nelepšila a v polovině 80. let vypukla skutečná krize – jugoslávské výrobky byly nekonkurenceschopné, dluhy velmi vysoké, dělníci stávkovali a začaly bouřlivé diskuze o tom, jak pokračovat dál. Některé republiky začaly požadovat záruku práva na odtržení. J. B. Tito v reakci na události zavedl roku 1974 novou ústavu, kterou elegantně na krátkou dobu celou situaci uklidnil. Poslední léta Titovy diktatury byla ve znamení uměle udržovaného hospodářského růstu – vysoké inflace a zahraničních úvěrů, které byly používány na umořování půjček. Nacionalismus fakticky vycházel z ekonomické disparity jednotlivých republik. Dvě nejvyspělejší země federace (Slovinsko a Chorvatsko) se cítily přespříliš zatíženy neustálou finanční pomocí

nejchudším oblastem země a naopak Bosňáci, Černohorci a Makedonci se cítili vykořisťováni tím, že jim ze severu byly dodávány nekvalitní výrobky, které byli nuceni směňovat za jejich suroviny a potraviny. J. B. Tito se snažil upevnit svoji moc tím, že bude přesouvat pravomoci z federativní úrovně na úroveň republikovou. Rozhodl také o zřízení fondu hospodářské pomoci, který měl podporovat rozvoj Kosova a dalších zaostalých oblastí. Miliardové dotace, získané z rozpočtů bohatších republik, byly však v podstatě promrhány, část byla rozkradena. Z části se jimi financovala výstavba hypermoderních správních budov v Prištině a dalších kosovských městech, část byla vložena do neefektivních výrob (Pelikán a Tejchman, 1994).

Od roku 1987 nebyla Jugoslávie schopna platit stále rostoucí zahraniční dluhy a míra inflace v zemi dosahovala až trojciferného procentuálního růstu. Díky drastickým opatřením (zavedení nového dináru, zmrazení mezd, cenová kontrola energií, pohonných hmot, léků, surovin aj.)²³ se sice v roce 1990 podařilo zkrotit enormní inflaci, ale politicky země nefungovala. Jiří Dienstbier (1999, str. 158) se k situaci v SFRJ vyjádřil: „Lončar²⁴ nás informoval, že se v rámci reformy podařilo zbrzdit inflaci, dosáhnout růstu devizových rezerv, zvýšit vývoz a liberalizovat zahraniční obchod, což umožnila směnitelnost dináru. Největší slabinou je pokles výroby o 10 %, což je při zavádění tržního hospodářství nevyhnutelné (...).“ Celková pomoc, poskytnutá Jugoslávii ze Západu, byla vyčíslena na 300 mld. USD. Významná část této částky nebyla efektivně využita.

3.2 Rozpad Socialistické federativní republiky Jugoslávie

V letech 1989–1990 se začaly dávat události v SFRJ do pohybu, problémem však bylo, že svět si jich moc nevšímal. Ve sledu událostí rozpadu socialistického bloku (Berlínská zeď, Československo, Rumunsko aj.) bylo dění v SFRJ přehlíženo. Jak již bylo řečeno, národnostní složení Jugoslávie bylo velmi heterogenní. Od konce druhé světové války a nástupu komunistů k moci byl národnostní klid založen na dvou hlavních pilířích. Prvním pilířem bylo udržování rovnosti mezi národy na všech úrovních a druhý pilíř fungoval na principu jediné vůdčí politické strany s uznávaným vůdcem (Tito), což potlačovalo rozpře mezi etniky. To však nebylo v zájmu jednotlivých republik a hlavně po určitém uvolnění režimu se republiky dožadovaly více pravomocí na úkor federace. Tyto pilíře se nepodařilo dodržet a po smrti Tita byly

²³ Tato opatření patří do tzv. Markovičových reforem.

²⁴ Budimir Lončar byl v té době (1990) jugoslávský ministr zahraničních věcí.

následky katastrofální. Navíc se přidal ještě jeden zásadní faktor podporující nacionalismus a separatistické tendence, a tím bylo zhoršení ekonomické situace země a ztráta zahraniční pozice v mezinárodní politice. Posledním pomyslným „hřebíčkem do rakve“ byly volby konané ve všech federativních státech v roce 1990. Volební lídři v jednotlivých státech kladli důraz na národní zájmy (růst nacionalismu) a rychlé ekonomické zotavení.

3.2.1 Slovinská válka za nezávislost

Důvody války lze hledat ve volební výhře nacionalisty Milana Kučana a v lepší ekonomické situaci než ve zbývajících zemích federace. Slovinci měli pocit, že přispívají na chudší státy a nemají z toho žádný užitek, ba naopak. Slovinsko bylo první zemí spolu s Chorvatskem, která vyhlásila nezávislost na SFRJ. Válka probíhala poměrně krátkou dobu od 27. června do 6. července 1991, někdy bývá označována jako „desetidenní válka“ (Dienstbier, 1999). Při vyhlášení nezávislosti vtrhla do Slovinska jugoslávská armáda, načež lidé stavěli barikády a měli narozdíl od ostatních států federace jasně daného nepřítele, tj. jugoslávskou armádu (etnický konflikt zde nepropukl, protože Slovinsko bylo téměř populačně homogenní). Dle Švamberka (2008a) si válka oficiálně vyžádala 66 obětí a napáchala poměrně nízké majetkové škody. Výsledkem byla mírová dohoda a poměrně rychlé mezinárodní uznání Slovinska.

3.2.2 Chorvatská válka za nezávislost

Válka v Chorvatsku (Chorvaty nazývána jako *Domovinsky rat* - vlastenecká válka) probíhala v letech 1991–1995 a obecně je válka chápána jako etnický konflikt mezi Srby a Chorvaty. Dle Prtiny (citováno ze Šmíd a Vaďura, 2007) je však problém v tom, že válka byla vyprovokována především politickými rozhodnutími a ambicemi jak v Chorvatsku, tak v Srbsku, které byly ospravedlňovány etnickým problémem. Prtina uvádí, že oba národy mají více společného než rozdílného, ale zmiňuje hlavní rozdíly mezi Srby a Chorvaty. Srbové jsou ovlivňováni pravoslavnou církví a píší cyrilicí, naproti tomu Chorvaté jsou katolíci a píší latinkou. Tato válka si dle Švamberka (2008b) vyžádala na 20 000 obětí, 300 000 vyhnaných Srbů a také 220 000 Chorvatů, kteří museli opustit svá obydlí.

V Chorvatsku se k moci dostala vysloveně nacionalisticky a antisrbsky orientovaná Chorvatská demokratická jednota (HDZ) a Franjo Tuđman byl zvolen prezidentem.

Tudjman vyhlásil stát Chorvatů. Srby to pobouřilo a požádaly garanci národnostních práv i určitou samosprávu v oblastech, kde tvořily převážnou část obyvatelstva - jednalo se především o Krajinu. Vláda tyto nároky odmítla a naopak začala dosazovat chorvatské úředníky a policejní složky do těchto oblastí a propouštět Srby. Srbové v Krajině a Slavonii vyhlásili 19. prosince 1991 mezinárodně neuznanou *Republiku Srbská krajina*, která byla Chorvaty dobyta až v roce 1995 na konci bosenské války. Do roku 1998 byla pod správou OSN a poté byla pohlcena Chorvatskem. Nejtěžší boje v Chorvatsku probíhali právě zde, konkrétně boj o Vukovar (hlavní město Republiky Srbská Krajina).

Je vhodné uvést slova Prtiny (citováno ze Šmíd a Vaďura, 2007, str. 77):

„Při retrospektivním pohledu na vývoj krize měla válka mezi Srby a Chorvaty pro svůj vznik vhodné historické a etnonáboženské podmínky, ale v žádném případě se nejednalo o tradiční nenávist těchto dvou národů, jak bývají jugoslávské konflikty často zjednodušeně prezentovány. Všechny tyto války byly především výsledkem plánů, ambicí a vzájemného jednání hlavních protagonistů – Slobodana Miloševiče na straně Srbů a Franja Tudjmana na straně Chorvatů.“

3.2.3 Odtržení Makedonie

Odtržení Makedonie proběhlo v klidu, protože tam bylo na 500 amerických vojáků a Skopje deklarovalo zájem na dobrých vztazích s Bělehradem. Makedonie vyhlásila nezávislost už 8. září 1991 na základě referenda a prezidentem byl zvolen Kiro Gligorov (Pelikán a Tejchman, 1994). Makedonie se do žádné z balkánských válek nezapletla, po roce 1999 však čelila útokům separatistických Albánců.

3.2.4 Válka v Bosně a Hercegovině

Tento nejkrvavější konflikt celé série válek v 90. letech si vyžádal dle nejnovějších zjištění Centra pro výzkum a dokumentaci v Sarajevu na 102 000 lidských obětí, z čehož 70 % představovali Bosňáci, 25 % Srbové a 5 % Chorvati. Konflikt provázela nepředstavitelná krutost, velké etnické čistky a obrovská nenávist mezi národy. Válka probíhala v letech 1992–1995 a odhadem bylo vyhnáno 1,8 milionu lidí ze svých domovů. Konflikt v BaH je opravdu velice složitý, protože měl charakter jak občasně války, tak války mezi svrchovanými státy, navíc války s náboženskými i etnickými motivy. Jednotlivé strany mezi sebou podle vývoje situace uzavíraly dočasné spojení, aby pak obrátily zbraně proti sobě (Šmíd a Vaďura, 2007). V roce 1992

proběhlo referendum o nezávislosti, kterého se zúčastnilo jen 67 %²⁵ obyvatel BaH a v referendu se vyslovilo pro nezávislost 99 % účastníků referenda. Nezávislost BaH byla vyhlášena dne 5. března 1992 a EU ji uznala 6. dubna, USA pak 7. dubna. Prezidentem byl od roku 1991 Alija Izetbegović.

Bosenští Srbové se ihned po vyhlášení nezávislosti BaH začali bouřit, nejhorlivěji v Sarajevu. Ozbrojené milice Srbů s podporou federální Jugoslávské armády začaly ostřelovat Sarajevo a jeho blokáda trvala 1300 dní²⁶. V průběhu roku se boje rozšířily na celé území Bosny a Jugoslávská armáda pod vedením Srbů obsadila téměř 70 % území. V polovině roku 1992 konečně OSN vyslala do Bosny „modré přilby“ i s českou účastí, ale tito vojáci měli pouze slabé pravomoci zasáhnout a stávali se tak bezmocnými svědky vraždění a etnické nenávisti. OSN vyhlásila zbrojní embargo po Jugoslávii a Černé Hoře také na BaH (díky embargu neměli přístup k těžkým zbraním jako Srbové, ti čerpali ze skladů federální armády)

V roce 1993 NATO začalo aktivně kontrolovalo bezletovou zónu nad BaH. Koncem jara 1993 se situace v zemi ještě zhoršila. V druhé půlce června navrhli Chorvati a Srbové rozdělit Bosnu na tři části podle etnik, která je obývají. Plán v červnu odmítl bosenský prezident Izetbegović s tím, že požaduje federativní uspořádání. Později po mezinárodním tlaku Izetbegović naznačil ochotu plán přijmout a díky tomu čelil v Sarajevu pokusu o puč. Bosňáci plán odmítali, protože by jim poskytl jen 30 procent území státu, navíc rozděleného do izolovaných enkláv. V zoufalé situaci však na konci září plán podmíněčně přijal Bosenský sněm, jehož požadavkem bylo, aby Srbové navrátili všechna území, kde měli původně převahu Bosňáci. Upravenou verzi plánu, podle níž jim připadla třetina území, nakonec odmítli, protože se nechtěli smířit s rozdělením Sarajeva na srbskou a bosenskou část. Jedny z nejtěžších bojů probíhaly v historickém městě Mostar, kde byl vyhozen do vzduchu i slavný Starý most (Švamberk, 2008c).

V roce 1994 i přes oficiální krátká příměří boje stále pokračovaly. Dne 28. února proběhla první bojová akce pod vlajkou NATO od vzniku aliance v roce 1949 a to při narušení bezletové zóny letouny Jugoslávie (Srbů), přičemž čtyři letouny NATO sestřelilo. Nálety pak pokračovaly na bosensko-srbské pozice, které ohrožovaly

²⁵ Srbové žijící v BaH jej bojkotovali a ve svém referendu již v listopadu 1991 požadovali vyhlášení společné Jugoslávie, přesněji Republiky srbského národa Bosny a Hercegoviny a na začátku února se dohodli o vytvoření nové Jugoslávie se Srbskem a Černou Horou. Bosenská vláda v Sarajevu tento postup považovala za protiústavní a výsledkem bylo vyhlášení referenda, které bojkotovali právě Srbové.

²⁶ Obklíčení trvalo déle než obklíčení Leningradu Němci za druhé světové války. Sarajevo se nedostalo z blokády až do konce války v BaH.

jednotky UNPROFOR. V záplavě špatných zpráv se objevila i jedna dobrá, a tou byla předčasná dohoda o vytvoření Republiky srbské²⁷ a uzavření krátkodobého příměří. Republika srbská představovala 49 % území celé BaH, zbytek měl připadnout Bosňanům a Chorvatům, tj. 51 %. Oficiální vytvoření této entity se událo o rok později po dohodě politiků s intervencí USA, především amerického diplomata Holbrooka (Šmíd a Vaďura, 2007).

Posledním rokem 1995 začalo období největších etnických čistek. Nejznámější je vyvraždění 7500 lidí srbskými ozbrojenci ve Srebrenici. Boje neustávaly a OSN došla trpělivost. Dělostřeleckými a leteckými útoky donutily Srby jednat. Dne 10. října se povedlo Holbrookovi přimět všechny strany k příměří. Jednání se účastnili za Srby Milošević, Tudjman za Chorvaty a Izetbegović za Bosnu. Mír byl stvrzen podpisem Daytonské dohody.

Na závěr kapitoly pro ilustraci o válce v BaH jak vypadala situace před válkou, píše Hladký (1996, str. 137): „Lidé v BaH seděli v té době u svých televizorů, sledovali každodenní zpravodajství o krvavých bojích a barbarském ničení měst, vesnic a kostelů v sousedním Chorvatsku, s rozhořčením odsuzovali omezenost chorvatských a srbských nacionalistů, přitom však zůstávali přesvědčeni, že něco podobného se v BaH nemůže stát.“ My bychom si z toho měli vzít ponaučení, že válka může vypuknout kdykoliv a kdekoliv během krátké chvíle a neměli bychom nechat události zajít tak daleko.

3.2.5 Válka v Kosovu

Krise na Kosovu z 80. let nebyla zažehnána a pokračovala i v letech následujících. Kosovo bylo a stále je nejpalčivější otázkou Balkánu. Bohužel politické garnitury situaci ještě vyhrotily na přelomu 80. a 90. let, jako např. Milošević svými výroky na veřejných vystoupeních. Při jednom vystoupení na Kosovu k srbskému lidu Milošević prohlásil (citováno ze Šmíd a Vaďura, 2007, str. 118): „Nesmíte se vzdát své země jen proto, že je těžké zde žít, jelikož jste utiskováni nespravedlností a ponížením (...) Nikdo vás nesmí bít.“ Při jiném vystoupení zase (tamtéž, str. 88): „Po šesti stech letech jsme dnes znovu v bitvách a před bitvami. Ony nejsou ozbrojené, ale ani takové ještě nelze vyloučit.“ Je jasné, že se těmito slovy žádný konflikt neuklidní, ale právě naopak. Dienstbier (1999, str. 158) uvádí slova ze září 1990 prezidenta SFRJ Joviće k situaci na Kosovu: Je jen jediná cesta. Albánci musí pochopit, že jsou součástí Srbska.

²⁷ Území na severu Bosny a Hercegoviny ustanovené v roce 1995. Jedná se o určitou entitu ve svrchovaném státě BaH, která má svou vládu a de facto hlavní město Banja Luku. Na území žije asi 40 % obyvatel BaH, z toho je 88 % Srbů, 7 % Bosňanů, 3 % Chorvatů a 2 % ostatní.

Nedovolíme, aby se odtrhli. Mají větší práva než jakákoli menšina v Evropě. Ve vlastním jazyce mají Akademii věd, školy, televizi, rozhlas, soudy, úřady. Využívají toho k rozbití Jugoslávie.“ Neklidná léta 1991–1995 situaci na Kosovu odklidila do ústraní a brzká válka jen tiše dřímala.

Kosovští Albánci stále více po vzoru jiných republik bývalé SFRJ toužili po samostatnosti, nicméně dohoda z Daytonu, která ukončila válku v BaH, garantovala územní celistvost Srbska a radikálové z řad kosovských Albánců rychle zjistili, že „mírovými“ protesty na Kosovu nemají šanci uspět. Vznikla tedy Kosovská osvobozenecká armáda (UÇK), která chtěla terorem dosáhnout odtržení Kosova od SRJ. Od roku 1997 se z ní stala dobře vyzbrojená armáda²⁸ financovaná Albánci v zahraničí a mafií (Šmíd a Vaňura, 2007). Situace se vyostřila v roce 1998, kdy jugoslávská armáda a policie v reakci na mnoho zabitých Srbů tvrdě potlačila UÇK a zahнала ji do hor a na jih Kosova. S útočnou aktivitou nesouhlasilo mezinárodní společenství a vyvíjelo silný tlak na Bělehrad o rychlé uzavření dohody o příměří. To se koncem roku také stalo, ale nebylo dodržováno ani jednou ze stran. Veškeré šance na brzké ukončení konfliktu zmařil nález 45 těl u vesnice Račak. Mělo se jednat o zabitě Albánce rukama jugoslávské armády, leč toto nebylo nikdy potvrzeno a mnozí se domnívají, že se jednalo o podvrh nastrčený právě UÇK. Poslední kapka pomyslného poháru tak přetekla a NATO bez mandátu OSN poprvé od svého vzniku mohlo zahájit první samostatnou vojenskou akci.

Bombardování SRJ na rozkaz generálního tajemníka NATO Javiera Solany začalo 24. března 1999 a trvalo 78 dní. Cíle a způsobené škody na hospodářství v důsledku bombardování budou podrobně popsány v následující kapitole. Útok byl ukončen 10. června 1999 po podpisu smlouvy o stažení jugoslávské armády a policie z území Kosova a Metohije.

3.2.6 Odtržení Černé Hory

Na základě referenda, které skončilo těsnou většinou (55,5 %) pro nezávislost se dne 3. června 2006 stala Černá Hora samostatnou republikou a ukončila tak dlouholetý svazek se Srbskem nazvaný od roku 2003 Srbsko a Černá Hora (do té doby SRJ). Nutno poznamenat, že v neklidných letech devadesátých trpěla i Černá Hora (přestože se válka

²⁸ Zbraně pocházely ze skladů vyrabovaných v Albánii, která se ekonomicky zhroutila a lidé neměli peníze (většina lidí hrála tzv. pyramidové hry).

na jejím území přímo neodehrála) a byla poškozena ekonomickým embargem, které devastovalo její ekonomiku (Švamberk, 2008d).

3.2.7 Nezávislost Kosova

Kosovští Albánci se v roce 2008 konečně dočkali kýženého úspěchu a kosovští Srbové velkého zklamání. Po mnoha letech nepokojů a válek kvůli nezávislosti Kosova na Srbsku a po téměř dvou letech vyjednávání vyhlásilo Kosovo jednostranně nezávislost. Uznalo jej již 89 států OSN, mezi nimi i Česká Republika. Kosovo jako svrchovaný a nezávislý stát uznalo také 22 států EU i Evropský parlament, stalo se dokonce samostatným členem MMF a Světové banky. Nutno podotknout, že Slovensko ještě Kosovo neuznalo a v dohledné době jiné rozhodnutí nehodlá učinit. Srbsko se obrátilo na Mezinárodní soudní dvůr v Haagu, zda bylo jednání jeho bývalé provincie oprávněné. Ten rozhodl, že jednostranné vyhlášení nezávislosti nebylo porušením mezinárodního práva. Srbsko se v roce 2010 odvolalo a spustilo další kolo vyjednávání na mezinárodní půdě s tím, že nezávislost Kosova na Srbsku nemůže uznat a nepovažuje jej za legitimní. Tento spor je stále jednou z překážek k přijetí Srbska do EU (Ministerstvo zahraničních věcí Republiky Kosovo, 2012).

4 Poválečná hospodářská obnova Srbska

Proces obnovy srbského hospodářství byl započat po bombardování v roce 1999, tzn. rokem následujícím. Srbsko na začátku tisíciletí bojovalo s inflací, nezaměstnaností a státním dluhem. Roční HDP byl na svém dnu a vláda musela udělat rychlé a nezbytné kroky k liberalizaci hospodářství. Chyběly také kvalitní legislativní podmínky zaručující investorům právní prostředí. Byl obnoven proces privatizace, který trvá dodnes. Získané prostředky z privatizace nenaplnily veškerá očekávání a vládě je vytýkáno, že v privatizaci postupovala pomalu a zdrženlivě. Kvůli obrovským škodám způsobeným útoky NATO nebyl proces obnovy srbského hospodářství zdaleka dokončen a potrvá ještě mnoho let. Urychlení celého procesu si Srbsko slibuje od statutu kandidátské země ke vstupu do EU, díky čemuž se naskýtá příležitost využívat finanční zdroje EU pro tyto země určené.

4.1 Škody způsobené bombardováním Jugoslávie

Bombardování Jugoslávie²⁹ během první poloviny roku 1999 mělo za cíl přimět Miloševiče k ukončení vojenských operací na Kosovu, stažení vojenských sil, akceptaci mezinárodní vojenské přítomnosti na Kosovu a návrat všech uprchlíků a vysídlených osob do svých domovů. Západ prohlásil, že cílem bombardování bylo zabránit ještě větší humanitární katastrofě, než která se zrovna odvíjela, a tímto argumentem Západ operoval k zahájení války. Západ doufal, že humanitární bombardování pod názvem „*Operation Allied Force*“ zastaví vzájemné zabíjení Srbů a Albánců – stal se pravý opak, Srbové na Kosovu zahájili velkou ofenzívu a začali terorizovat albánské obyvatelstvo. Na druhé straně vraždila UÇK Srby a jiná etnika, která s nimi spolupracovala (Šmíd a Vaďura, 2007).

4.1.1 Cíle bombardování

V Kragujevaci, ve kterém žije asi 200 000 obyvatel, byla zcela zničena srbská automobilka Zastava (největší automobilka na Balkáně) a vyřazena z provozu byla i místní zbrojovka, dále továrna na elektrospotřebiče Sloboda v Čačaku, ropné rafinérie v Novém Sadu (rafinérie a chemička Azotara) Leskovci a Pančevu (NIS), továrny na umělá hnojiva a letecké továrny v Pančevu, letecký institut a chemická továrna v Lučanech a sklad pohonných hmot u Leskovce. V Bělehradě byly bombardovány

²⁹ Jugoslávie v té době zahrnovala dnešní území Srbska, Kosova a Černé Hory.

budovy jugoslávského a srbského ministerstva vnitra, teplárna a budova srbské státní televize (RTS) nacházející se v centru města. Letadla NATO také zasáhla vedení vysokého napětí a elektrárnu Kanarevo Brdo, čímž se některé části Bělehradu ocitly bez elektřiny. Dalším cílem se staly televizní vysílače na vrchu Avala u Bělehradu, v Novém Sadu, na Kopaoniku a v Niši, kde se stala civilním cílem také nemocnice. Zasaženy byly rezervoáry nafty u Somboru a bombardována byla továrna Krušik ve Valjevu. Cílem mnoha útoků byly průmyslové zóny v Pančevu, Niši, Čačaku, Somboru a Gnjilane. Vybombardováno bylo i plicní sanatorium v Surdulici s domovem důchodců a ubytovnou pro uprchlíky, nacházejícím se v objektu sanatoria (Štěpánek, 1999).

4.1.2 Ekonomické sankce v průběhu útoků NATO

Ministři zahraničí států EU se dohodli na několika represivních krocích proti Jugoslávii, které spočívaly v zákazu cest do zemí EU pro vyšší jugoslávské činitele a podnikatele spojených s bělehradským režimem³⁰, úplném zastavení civilního leteckého provozu mezi EU a Jugoslávií, zmrazením vkladů a pohledávek všech fyzických osob spojených s prezidentem Slobodanem Miloševićem a firem, které jeho režim ovládá nebo ovlivňuje a v prodloužení zákazu investic v Jugoslávii pro západoevropské subjekty. Zakázáno bylo také vyvážet do Jugoslávie zboží nebo služby použitelné pro opravy a obnovu zařízení poničených leteckými útoky NATO (MF Dnes, 27. 4. 1999). V platnost vstoupil také zákaz na dodávku ropy a ropných výrobků do Jugoslávie. Americký prezident Bill Clinton podepsal dokument zpřisňující sankce USA proti Jugoslávii, včetně zákazu prodeje ropy, olejů a zmrazení jugoslávských financí v USA. Zákaz se také týkal prodeje zboží a softwaru (Právo, 3. 5. 1999). Sankce ze strany EU byly zrušeny v roce 2000.

4.1.3 Následky bombardování

Z již uvedeného vyplývá, že letadla NATO bombardovala s použitím grafitových bomb elektrický systém Srbska, jak vojenské, tak i civilní cíle: továrny, rafinérie, skladiště, silnice, mosty, železnice a komunikační vybavení. Bombardování chemických závodů, rafinérií a skladů s chemikáliemi těžce poškodilo životní prostředí. Obrovské škody způsobilo bombardování na infrastruktuře a občanské vybavenosti měst. Dle Judaha (2000) bylo jen 25 % cílů čistě vojenských a 15 % bylo zaměřeno na protivzdušnou obranu. Zničeno bylo 75 % kapacit na zpracování ropy.

³⁰ Do té doby platil zákaz jen na osoby přímo zodpovědné za represe v Kosovu.

Vybombardováno bylo více než 350 továren a průmyslových závodů. O práci v nich přišlo na 700 000 lidí. Bombardováním NATO dle odhadů zahynulo 500–2000 lidí. Schifferes (2001) uvádí, že způsobené škody nelze přesně vyčíslit, nicméně v roce 2001 se odhadovalo, že ztráty způsobené válkou znamenaly oslabení jugoslávské ekonomiky až o 40 % a nezaměstnanost se vyšplhala až k neuvěřitelným 30 %. V roce 2001 činila inflace 40,7 % (dinár ztratil v letech 1994–2000 97 % své hodnoty). Celkové ztráty způsobené válečným konfliktem a bombardováním NATO byly z pohledu neuskutečněné hospodářské produkce odhadovány na 29,4 mld. USD. Škody způsobené bombardováním jsou odhadovány na 100 mld. USD (Dvořák, 2008). Těmito následky ekonomika SRJ poškozená konflikty předchozích let, především válkou z BaH a Chorvatska utrpěla další těžký úder (Pelikán et al., 2004). Nutno dodat, že celá letecká kampaň proti Jugoslávii (Srbsku) dosáhla svého vytyčeného cíle a válka v Kosovu byla ukončena.

4.2 Ekonomický vývoj současného Srbska

Srbsko po rozpadu Jugoslávie a odtržení Černé Hory v roce 2006 ztratilo přístup k moři a stalo se vnitrozemským státem. Jeho rozloha činí včetně sporného Kosova 88 361 km² a celková hranice měří 2 114,2 kilometrů. Hlavním městem je Bělehrad s 1,7 mil. oficiálních obyvatel (odhaduje se zde velké množství utečenců a neregistrovaných přistěhovalců). S přesným počtem obyvatel je trochu problém, ale nejpřesnější a nejnovější číslo je ze Statistického úřadu Republiky Srbska (2012a), které ukazuje hodnotu 7 291 436 v polovině roku 2011, nicméně v tomto čísle není zahrnuto obyvatelstvo Kosova a Metohije, kde žije 2,1–2,3 mil. obyvatel. Přesná čísla ukáže až sčítání lidu uskutečněné v roce 2011, čísla však budou k dispozici ve druhé polovině roku 2012. V přírůstku počtu obyvatel je nepříznivý trend, kdy dochází každoročně k úbytku až 30 000 obyvatel. Srbové tvoří 82,86 % populace, Maďaři 3,91 %, Bosňáci 1,81 %, Romové 1,44 % a ostatní národnosti tvoří méně než 1 % včetně Čechů. Urbanizace je na úrovni 52 %.

Oficiálním platidlem je v Srbsku dinár (RSD) – 1 RSD je 100 para. Skutečností však je, že ve všech větších obchodech a městech se dá bez problému platit eurem a v Kosovu se dokonce platí pouze eurem. V mezinárodním obchodu probíhá nákup a prodej v eurech, švýcarských francích nebo amerických dolarech. Srbsko je rozděleno do 29 administrativních oblastí – distriktů a 194 okresů, má 207 měst a 5 962 obcí

(české samosprávě obcí odpovídá srbská opština). Po Bělehradu jsou dalšími velkými městy nad 100 000 obyvatel Novi Sad, Niš, Kragujevac, Subotica a Čačak.

Slabá ekonomika Srbska, která byla opravdu fatálně zdecimována během 90. let s přispěním mezinárodních sankcí, si musela hledat cestu, jak se z nevalné situace co nejrychleji zotavit. Podle Petaka (2003) se srbská ekonomika v obraze makroekonomických ukazatelů dostala o dvacet let, a v některých regionech až o třicet let zpátky. Chronologický vývoj některých makroekonomických ukazatelů při procesu obnovy ekonomiky nám ukáže právě tato podkapitola.

4.2.1 HDP

Zjistit hodnoty ohledně HDP je k Republice Srbsko poměrně problematické. Kvůli neustálé změně hranic a odtržení Černé Hory a Kosova se údaje v různých informačních zdrojích liší. Je to způsobeno tím, že některé zdroje uvádějí údaje včetně odtržených republik a jiné pouze za územní celek Srbska. Údaje v Tab. 4.1 jsou pro úplnost uvedeny pro všechny tři země od roku 2000 až po rok 2011, přičemž šedě jsou napsány hodnoty po osamostatnění a odtržení dané země od Srbska a stávají se pro danou problematiku spíše doplňujícími.

Tab. 4.1 Vývoj HDP

Rok		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Srbsko	HDP nominální v mld. RSD (stálé ceny)	887	934	974	999	1092	1150	1192	1256	1304	1258	1271	1294
	% růst HDP ve stálých cenách	5,3	5,3	4,3	2,5	9,3	5,4	3,6	5,4	3,8	-3,5	1,1	1,8
	HDP/ obyv. dle PPP v USD	5700	6165	6511	6829	7617	8315	9068	10020	10804	10563	10830	11254
Černá Hora	HDP nominální v mld. USD	-	1,2	1,3	1,7	2,1	2,3	2,7	3,7	4,5	4,2	4,0	4,2
	% růst HDP ve stálých cenách	-	1,1	1,9	2,5	4,4	4,2	8,6	10,7	6,9	-5,7	1,1	2,0
	HDP/ obyv. dle PPP v USD	-	6591	6792	7061	7369	7959	8912	10127	11063	11528	10742	11090
Kosovo	HDP nominální v mld. USD	1,8	2,5	2,7	3,4	3,6	3,7	3,9	4,7	5,7	5,4	5,6	6,5
	% růst HDP ve stálých cenách	-	27,0	-0,7	5,4	2,6	3,8	3,4	6,3	6,9	2,9	4,0	5,5
Územní celek		Jugoslávie→			Srbsko a Černá Hora-----→				Srbsko-----→				

Zdroj: Mezinárodní měnový fond (2012), vlastní úprava

Dle Tab. 4.1 bylo HDP v Srbsku v roce 2000 přibližně 887 mld. RSD³¹ (na Kosovu 1,8 mld. USD), přičemž se předpokládá, že ekonomika operovala na 50 % svého

³¹ Ukazatel nominálního HDP Srbska v RSD byl zvolen kvůli značnému zkreslení kurzu dináru k USD.

předválečného potenciálu. Nejvyšší HDP byl vyprodukován v roce 2008 na hodnotě 1304 mld. RSD a dodnes se ekonomika snaží po hospodářské recesi tuto hodnotu alespoň dohnat. HDP na obyvatele dle parity kupní síly bylo po válce v roce 2000 v Srbsku na hodnotě 5 700 USD (Ke Kosovu tento údaj není k dispozici v celém sledovaném období) a nyní je to již 11 254 USD (2011). Srbsko udělalo ohromný pokrok, ale nutno podotknout, že má ještě v ekonomickém růstu velké rezervy.

V Tab. 4.1 je dále patrné, že k významnému pozitivnímu vývoji tempa růstu HDP došlo v roce 2004. Tehdy po rocích s mírným tempem došlo k růstu 9,3 %. Následující roky pokračovaly v pozitivním vývoji od 3,6 % do 5,4 %. V roce 2009 došlo v důsledku celosvětové recese k zápornému tempu růstu -3,5 %. Hlavní příčinou byl pokles zahraniční i domácí poptávky s poklesem zahraničních investic. K největšímu poklesu došlo ve zpracovatelském průmyslu, ve stavebnictví, hotelnictví, pohostinství, velkoobchodě a maloobchodě. Nynější tempo růstu odpovídá evropskému trendu, při kterém dochází k pomalému oživení ekonomiky.

Sektor služeb se na tvorbě HDP podílel v roce 2010 podílem 63,8 %. Druhé místo zaujímá průmysl s 23,5 % a zemědělství se podílí 12,7 % (Mezinárodní měnový fond, 2012).

4.2.2 Zahraniční dluh

Tab. 4.2 Vývoj zahraničního dluhu Srbska

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dluh v mld. EUR	14,7	13,43	11,53	11,02	9,68	10,28	9,35	8,88	8,78	9,85	12,16	12,67
Dluh v % k HDP	169,9	102,2	69,5	64,3	53,3	50,2	36,2	29,4	25,3	31,3	41,4	39,7

Zdroj: Ministerstvo financí Republiky Srbsko (2012), vlastní úprava

Zahraniční dluh Srbska je k poměru HDP poměrně nízký. Neznalé dané situace by mohlo překvapit zadlužení k HDP v roce 2000 a 2001. V roce 2000 dosahoval dluh 169,9 % HDP a v roce 2001 102,2 % HDP. Samozřejmě tyto vysoké procentuální hodnoty se musejí brát v potaz k událostem po roce 1999. Zničený srbský průmysl a prakticky nefungující služby nevytvořily HDP vyšší než 12 mld. USD za rok. Takovéto číslo je nižší, než byla celková zadluženost a procentuální zadlužení z tohoto důvodu vypadá hrozivě. Pravdou však je, že Srbsko svůj státní deficit dokázalo také snižovat (viz. Tab. 4.2). K pokrytí dluhu dopomohla i půjčka ve výši 1,28 mld. USD, kterou USA a EU poskytla Srbsku v červnu 2001 na poválečnou rekonstrukci jugoslávské

ekonomiky. Velká část půjčky byla použita na splátky zahraničních dluhů země, které v této době představovaly 13,43 mld. EUR. V listopadu 2001 Pařížský klub souhlasil s umořením 4,5 mld. USD státního dluhu. V červenci 2004 Londýnský klub soukromých věřitelů odpustil dalších 1,7 mld. USD z tohoto dluhu. V roce 2008 dosahovalo zadlužení pouze 8,78 mld. EUR a dosáhlo nejnižší úrovně ve sledovaném období 2000–2011. Aktuálně (2012) se zadlužení zvyšuje a Srbsko bude mít problém udržet deficit veřejných financí do 3 % HDP (CzechTrade, 2012a).

4.2.3 Inlace

Srbsko, potažmo SRJ, má velice bohaté zkušenosti s inflací. V lednu 1994 dokonce SRJ zažila nejsilnější inflaci v historii, přičemž měsíční růst cen dosáhl 313 563 588 % (viz. Příloha č. 4), ceny tedy rostly o 62 % denně, nebo o 2 % za hodinu (Dinkić, 1997). Lidé si jeden den mohli koupit za danou částku televizor a na druhý den, za tu stejnou částku, pouze chleba. Po válce se situace podstatně lepší, ale boj s vysokou mírou inflace trvá dodnes.

Tab. 4.3 Vývoj míry inflace v Republice Srbsko

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Růst inflace v % (CPI)	111,9	40,7	14,8	7,8	13,7	17,7	6,5	10,1	8,6	6,6	10,3	6,8

Zdroj: Statistický úřad Republiky Srbsko (2012b), vlastní úprava

U transformujících se ekonomik je inflace obvyklým jevem a ani Srbsko není výjimkou. Po roce 2000, kdy roční míra inflace dosáhla téměř 112 % (viz. Tab. 4.3), došlo k postupnému zmírnění inflace, která v roce 2003 poklesla na 7,8 %. K dalšímu nárůstu inflace došlo v roce 2005, což značně převýšilo očekávanou úroveň 10 %. K takto vysoké inflaci přispěl především efekt zvýšení regulovaných cen (elektrické energie, komunálních a jiných služeb), jednorázové zvýšení maloobchodních cen po zavedení DPH v lednu 2005, skokový nárůst cen ropy na světových trzích a následné zvýšení cen ropných derivátů. V roce 2006 dochází k dalšímu snížení inflace na 6,5 %. Základní příčinou zpomalení inflace je apreciacie dináru, ke které dochází z důvodu zvýšeného devizového přílivu ze zahraničí a v důsledku restriktivní monetární politiky, se kterou centrální banka začala v tomto roce. Restriktivní monetární politika je účinná vzhledem ke snížení inflace a stabilitě kurzu, ale na druhou stranu ekonomika ztrácí konkurenceschopnost. Trend inflace v současnosti zůstává na „oblíbené“ hodnotě kolem 6 %. Národní banka uplatňuje na kurz měny řízený floating. Hlavním nástrojem měnové

politiky Srbska zůstává úroková míra dvoutýdenních repo-operací (Hospodářská komora Srbska, 2012).

4.3 Přímé zahraniční investice

Dle Srbské exportní a investiční agentury (2012) v období let 1990–2000 činila hodnota přímých zahraničních investic do Srbska pouhých 1,44 mld. USD. Po přijetí mnoha zákonů a legislativních opatření se zájem investorů o Srbsko zvýšil a od roku 2000 Srbsko přilákalo více než 25 mld. USD přímých zahraničních investic. Po skončení válečného konfliktu se vláda Zorana Djindiče snažila rychle přilákat přímé zahraniční investice a přistoupila k privatizaci a zavedla bohaté investiční pobídky.

4.3.1 Přejímové ukazatele (transition indicators)

Evropská banka pro obnovu a rozvoj (EBRD) hodnotí pokrok v přechodu transformujících se ekonomik k tržnímu hospodářství. Dřívější centrálně plánované ekonomiky se hodnotí podle míry transformace v jednotlivých oblastech k tržní ekonomice. Pokrok je měřen s normami industrializovaných tržních ekonomik, přičemž bere v potaz, že neexistuje "čistá" tržní ekonomika. Rozsah ukazatele se pohybuje v rozmezí od 1 do 4,3. Hodnota 1 představuje malou nebo žádnou změnu z centrálně plánované ekonomiky a číslo 4 a více představuje velké přiblížení k industrializované tržní ekonomice

Tab. 4.4 Přejímové ukazatele transformující se ekonomiky v Srbsku

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Velká privatizace	1	1	2	2,3	2,3	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
Malá privatizace	3	3	3	3	3,3	3,3	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7
Řízení a restrukturalizace podniků	1	1	2	2	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Liberalizace cen	2,3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Domácí a zahraniční obchod	1	2,7	3	3	3	3,3	3,3	3,3	3,7	4	4
Hospodářská soutěž	1	1	1	1	1	1	1,7	2	2	2	2,3
Bankovní sektor	1	1	2,3	2,3	2,3	2,7	2,7	2,7	3	3	3
Infrastruktura	2	2	2	2	2	2	2	2	2,3	2,3	2,3

Zdroj: Evropská banka pro obnovu a rozvoj (2011), vlastní úprava

Z Tab. 4.4 lze vyčíst, že nejdále v přechodu k tržní ekonomice je liberalizace cen, i když ani v této oblasti Srbsko ještě nejvyšší hodnotu 4,3 nepokořilo. Na úrovni 4 se ukazatel pohybuje také od roku 2009 v oblasti domácího a zahraničního obchodu. Dalece Srbsko

postoupilo v malé privatizaci, přičemž v privatizaci velkých podniků má ještě značné rezervy. Nejhuře je na tom srbská ekonomika v přechodu k tržní ekonomice v oblasti hospodářské soutěže, řízení a restrukturalizaci podniků a infrastruktury (elektrická energie, železnice, silnice, telekomunikace, voda a odpadní vody). V souvislosti s touto situací se chystá řada projektů v energetické soustavě, velké privatizaci apod.

4.3.2 Srbská investiční a exportní agentura

V oblasti PZI působí *Srbská investiční a exportní agentura* (Serbia Investment and Export Promotion Agency, SIEPA) pro podporu investic. SIEPA pomáhá společnostem při hledání obchodních a investičních příležitostí v Srbsku, provádí průzkum a zabezpečuje informace pro rozhodování zahraničních investorů a úspěšné dokončení jejich investic. SIEPA byla založena roku 2001 Parlamentem Republiky Srbsko jako nezávislý subjekt s následujícím mandátem (ROSIVA Šumperk, 2012a):

- Průzkum a analýza podnikatelského prostředí Srbska.
- Publikování informací pomáhajících zahraničním investorům podnikat v Srbsku.
- Sektorové analýzy.
- Pomoc podnikatelům a investorům při získávání povolení a licencí.
- Pomoc srbským exportérům na mezinárodních trzích.
- Informování potenciálních investorů o možnostech brownfield a greenfield investic.
- Udržování databáze dat o exportu.
- Pomoc srbským společnostem maximálně využít své konkurenční schopnosti (přednosti).
- Odborná pomoc vládě při změnách zákonů a předpisů týkajících se investování a exportu.

4.3.3 Vývoj přímých zahraničních investic

Ze začátku do Srbska přímé zahraniční investice proudily velmi omezeně, a to z důvodu nejasného a nestabilního politického, právního a socioekonomického prostředí. Zlom nastal téměř tři roky po konci bombardování v důsledku uklidnění situace, štědrých investičních pobídek státu a již zmíněné Srbské investiční a exportní agentury, přičemž z Tab. 4.5 je patrné, že v roce 2003 přímé zahraniční investice přesáhly 1,3 mld. USD.

Tab. 4.5 Přímé zahraniční investice v Srbsku

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
PZI v mil. USD	52	178	504	1 388	987	1 616	5 425	3 921	3 603	2 498	1 519	3 125

Zdroj: Srbská investiční a exportní agentura (2012), vlastní úprava

V roce 2006 byl zaznamenán celosvětově největší obrat investic, což vysvětluje velký zájem v tomto roce i v Srbsku. Mezi léty 2004 a 2006 byly projekty na zelené louce v Srbsku oceněny OECD jako největší investice tohoto typu v jihovýchodní Evropě. Výrazný pokles zaznamenaný v roce 2009 byl způsoben globální recesí a menší poptávkou po investicích. V současné době se hodnota investic v Srbsku znovu dostává přes 3 mld. USD (2011) a měla by i nadále stoupat. Investoři hledají v důsledku ekonomické recese nové zahraniční trhy v méně rozvinutých zemích Evropy a Srbsko splňuje všechny předpoklady k investicím na zelené louce.

Dle Srbské investiční a exportní agentury (2012) pochází z EU celkem 70 % přímých zahraničních investic do Srbska. Největším investorem je aktuálně Rakousko (suma investic v celkové výši 2,68 mld. USD), na druhém místě je Nizozemsko, dále Řecko (1,62 mld. USD), Německo, Lucembursko, Norsko (1,55 mld. USD), Itálie (0,95 mld. USD), Rusko, Slovinsko, Francie a Švýcarsko. Současný podíl firem z USA a Izraele na místních investicích je podstatně vyšší než podle oficiálních statistik, protože tyto investice probíhají většinou prostřednictvím firemních poboček nebo dceřiných společností v Evropě.

Nejvíce přímých zahraničních investic plyne do sektoru služeb, a to především do finančního zprostředkování. Za posledních šest let (2004–2011) přijalo bankovníctví a pojišťovnictví 6,3 mld. USD. Na druhém místě je zpracovatelský průmysl se 4,5 mld. USD a na třetím místě jsou velkoobchod, maloobchod a opravy motorových vozidel v hodnotě 3,7 mld. USD. Velké množství investic, konkrétně 3,2 mld. USD, plyne na trh s nemovitostmi. Menší obnosy směřují do stavebnictví, hotelnictví, dalších služeb, zemědělství a energetiky (Srbská exportní a investiční agentura, 2012).

4.3.4 Největší realizované a připravované investice

S nastávající privatizací srbské energetické přenosové sítě a elektráren rostou investice ruských energetických koncernů. Ruský energetický gigant Gazprom získal většinový podíl v petrochemické společnosti NIS v Pančevu (silně poškozena bombardováním NATO) spojený s výstavbou plynovodu South Stream vedoucí přes Srbsko. Další ruskou firmou investující ve velkém je Gazpromněft' (dceřiná společnost

Gazpromu). Ta se zavázala, že do NIS-u bude investovat dalších 547 mil. EUR. Tato částka má být použita především na technickou modernizaci podniku. Další ruské investice směřují do železnic. Konkrétně se jedná o tratě Valjevo-Loznica, rekonstrukci tratě Bělehrad-Bor a bělehradského železničního uzlu. Celková výše investice má dosáhnout 800 mil. USD (CzechTrade, 2012a).

Stále více se v Srbsku angažují čínští investoři, kteří začínají zaujímat přední místa v investicích na zelené louce. O rozšíření svých aktivit v Srbsku projevila zájem společnost Huawei, přední světový výrobce telekomunikačních zařízení. Tato firma již působí na tamějším trhu a spolupracuje se srbskou státní společností Telekom a místní dceřinou společností norského Telenoru. V oblasti telekomunikací úspěšně působí na srbském trhu též čínská společnost ZTE. Čínský výrobce traktorů YTO spolu se srbským partnerem firmou Agrovoyvodina-Mehanizacija předpokládá výrobu traktorů a jejich export na trh EU. Výrobce nákladních automobilů Dongfeng uzavřel memorandum o spolupráci se závodem FAP Priboj.

Na webu CzechTrade (2012a) (konkrétně na webovém portálu Businessinfo.cz) je v souvislosti s čínskými investicemi uvedeno, že čínští investoři připravují mnoho infrastrukturních projektů. Lze zmínit předběžnou dohodu srbské státní energetické společnosti EPS s Čínskou národní společností pro vývoz a dovoz strojů a zařízení na realizaci projektů v tepelné elektrárně „Kostolac B“ v celkové hodnotě 1,25 mld. EUR. Zástupci čínské energetické společnosti China Guodian Corporation, projevili zájem zejména na možném projektu přečerpávací vodní elektrárny Bistrica, výstavbě větrných parků a potenciální účasti v tendru na výstavbu tepelné elektrárny nedaleko dolu Štavalj. Významným projektem v oblasti dopravní infrastruktury je také výstavba „Mostu přátelství mezi Čínou a Srbskem“, který přes Dunaj spojí dvě bělehradské čtvrti, přičemž hodnota projektu činí 170 mil. EUR.

Velkou investicí v automobilovém průmyslu je vstup italského Fiatu do srbské automobilky Zastava (transakce je v hodnotě 950 mil. EUR a mělo by dojít k vytvoření 4 750 pracovních míst). Nezanedbatelnou investicí byl i nákup všech akcií obchodního řetězce Maxi belgickou Delhaize. Úspěšné zahraniční investice uskutečnili investoři v bankovním sektoru (National bank of Greece z Řecka, Commerzbank z Německa, OTP Bank z Maďarska a Banca Intesa z Itálie), v pojišťovnictví (Fondiarria SAI z Itálie), ve stavebnictví (Lafarge z Francie a Holcim ze Švýcarska), na trhu s nemovitostmi (Plaza Centers a Engel Group z Izraele a Embassy Group z Indie), ve farmaceutickém průmyslu (Stada z Německa), v potravinářském průmyslu (Coca Cola HBC z Řecka,

Nestle ze Švýcarska a Belgicko-brazilská skupina InBev), v oblasti informačních a komunikačních technologií (Microsoft z USA, Siemens z Německa, Telenor z Norska a Mobilkom z Rakouska), v síti čerpacích stanic (OMW z Rakouska, EKO z Řecka a Lukoil z Ruska), v kožedělném průmyslu (Progetti Company z Itálie), v tabákovém průmyslu (Phillip Morris z USA), v obchodě (METRO Cash and Carry a KIKA z Německa, Mercator ze Slovinska) a v textilním průmyslu (Golden Lady z USA) (Srbská investiční a exportní agentura, 2012).

Nelze opomenout česko-srbské obchodní aktivity, protože se v dnešní době stále lépe daří navazovat českým podnikatelům obchodní vztahy se srbskými partnery. Kladný vztah Srbů k Čechům je dán historicky a byl podporován i tím, že se Srbsko stalo prioritní zemí České republiky pro poskytování rozvojové pomoci. Následující kapitola nahlédne pod pokličku obchodních aktivit Čechů v Srbsku a zmapuje rozvojovou pomoc poskytnutou Českou republikou.

5 Hospodářská pomoc České republiky a investice českých firem

Česko-srbské obchodní vztahy sahají až do 2. poloviny 19. století, kdy se na území Srbska usadily skupinky Čechů a Slováků. Češi začali tvořit malá homogenní uskupení, která byla ekonomicky schopná využívat nejmodernějších technik v zemědělství a podnikání. Češi založili i několik pivovarů a cukrovarů a díky těmto podnikatelům bylo snadnější navázat obchodní vztahy mezi Srbskem a českými zeměmi. Oblasti, ve kterých se Češi usadili, jsou především území Vojvodiny, Banátu a Bělehradu. Veškeré obchodní aktivity mohly probíhat vskutku bez velké jazykové bariéry, protože srbština a čeština není natolik rozdílná, aby nebylo možno domluvit základní obchodní věci, navíc Jihoslované jsou velmi otevřenými a komunikativními národy (pravdou však je, že dnes by bylo troufalé jít na obchodní jednání bez překladatele). Ze zkušeností autora je ale pro Srby mnohem lépe srozumitelným jazykem slovenština.

5.1 Historie ekonomické spolupráce ČR a Srbska

Pokud by se práce zaměřila na prolínání česko-srbské (československo-jugoslávské) spolupráce, nepochybně by historické prameny vedly až do středověku. Opravdové prolínání kapitálu se započalo na přelomu 19. a 20. století a tudíž se čeští investoři objevovali v Srbsku ještě před první světovou válkou.

5.1.1 Obchodní aktivity před vypuknutím konfliktu

Prvním větším tokem českého kapitálu do Srbska bylo ovládnutí Beogradské banky a několika dalších finančních institucí Živnostenskou bankou. Největší českou investicí před první světovou válkou byla výstavba cukrovaru v Čupriji u Paračinu. Nemalou investicí českých podnikatelů byla i výstavba pivovaru v Jagodině. Stěžejní úlohu v ekonomických vztazích obou zemí sehrál zbrojní průmysl. Jednalo se především o Škodovy závody, Zbrojovku, Avii, Českou zbrojovku Strakonice a Sellier a Bellot. Uvádí se, že české zbrojovky de facto vyzbrojily celé jugoslávské dělostřelectvo a částečně i tankové jednotky a letectvo. Mnoha pozůstatků po českém zbrojním průmyslu lze spatřit při procházkách starobylými městy, kde je možné často zahlédnout houfnice, děla a jiné zbraně československé výroby. Dnes již nepředstavitelný podíl na srbském trhu se zbraněmi ve 20. letech pokrývala Škoda, když ovládala až 90 % zbrojních dodávek.

Ve 20. letech bylo také Československo vedle Rakouska jedním ze dvou nejdůležitějších obchodních partnerů jugoslávského království. Ve 30. letech, v souvislosti s následky celosvětové krize, se Československo ocitlo na pozici třetího nejdůležitějšího partnera, po Německu a Rakousku. Československé investice směřovaly především do textilního, potravinářského a obuvnického průmyslu a dále i do bankovního sektoru. V letech následujících docházelo k postupnému oslabování českých zahraničních investic a tímto směrem se situace vyvíjela do konce století. Kvůli komunistickým režimům prakticky přestaly existovat přímé zahraniční investice z Československa a stále častěji větší místo v celkovém obratu československého zahraničního obchodu zaujímaly v polovině osmdesátých let státy RVHP a NSR.

Nicméně i po období upadajících obchodních aktivit do Srbska směřovala velká část výrobní spolupráce s Československem ve strojírenství a v chemickém průmyslu. Strojírenské podniky v Niši spolupracovaly při výrobě automatických praček s Tatramatem Poprad, ale i se Škodou Plzeň na úseku těžkého strojírenství. Chemické podniky v Rakovici udržovaly širokou spolupráci s podnikem Barum Zlín při výrobě a vzájemných dodávkách pneumatik, technické pryže a surovin pro jejich výrobu. Rozvíjela se spolupráce slovenských chemických podniků v oblasti hnojiv a agrochemikálií s kombinátem Zorka v Subotici i v Sanaci (Sešity Rady pro mezinárodní vztahy, 2004).

Po roce 1989 obchodní aktivity upadly a kvůli složitému a nepředvídatelnému vývoji v bývalé Jugoslávii nedošlo ke změně stavu. Celá 90. léta byla pro Jugoslávii ekonomickou a lidskou katastrofou, při které bohužel asistovala i nepřímo Česká republika.

5.1.2 Obchodní spolupráce v 90. letech

Je zřejmé, že léta devadesátá nemohou být pro obchodní spolupráci mezi ČR a Jugoslávií příliš přívětivým obdobím. Důkazem toho je níže uvedená skutečnost, která přibližuje snahu českých investorů investovat i v době nestabilní situace na Balkáně. Bohužel jedna zásadní nepovedená investice ovlivnila obchodní vztahy na několik dalších let.

V těchto letech vznikl dlouhodobě trvající, dlouhodobě neřešený a dlouhou dobu neřešitelný problém spojený s výstavbou, resp. dostavbou tepelné elektrárny Kolubara B. Tento problém svými důsledky ovlivnil rozvíjení dalších hospodářských styků. Investorem projektu výstavby elektrárny Kolubara B v obci Lazarevac poblíž Bělehradu

byla na srbské straně firma Elektroprivreda Srbije (EPS), generálním dodavatelem byla Škoda Plzeň, subdodavateli byly srbské firmy, mj. v té době významní partneři českých podniků, firma GOŠA a firma MIN. Financování tehdy zajišťovala Československá obchodní banka, která poskytla státní firmě EPS úvěr ve výši 100 mil. USD. Úvěr byl pojištěn agenturou EGAP. Přijímající bankou na srbské straně bylo konsorcium pěti bank. Úvěr se však dlouhodobě nesplácel, což mělo zcela zásadní vliv na další možnost (lépe řečeno nemožnost) poskytování jakéhokoliv exportního úvěru do Jugoslávie, později Srbska a Černé Hory a dnes Republiky Srbsko. Jednoznačně se dá říci, že důsledky tohoto, dnes naštěstí již postupně řešeného problému, velmi negativně ovlivňují ekonomickou spolupráci a především cenu financování až dodnes (Sešity Rady pro mezinárodní vztahy, 2004).

Dle Exportní garanční a pojišťovací společnosti (2012) bylo z tohoto důvodu Srbsko zařazeno do 7. kategorie teritoriálních rizik, tzn. jako země s nejvyšší mírou exportního rizika. Dnes je Srbsko ze stupnice 0–7 v kategorii 6, což ale stále vypovídá o velké míře rizikovosti. K dnešnímu dni byl úvěr ohledně elektrárny Kolubara B ze strany Srbska splacen ve výši 120 mil. Kč.

5.1.3 Významné bilaterální smlouvy České republiky a Srbska

Převážná většina informací o bilaterálních smlouvách ČR a Srbska je čerpána z prezentačních materiálů zpracovaných poradenskou společností ROSIVA Šumperk (2011b), vydaných k příležitosti organizování již řadu let tradičního semináře nazvaného Kulatý stůl - „*Příležitosti v Srbsku*“ konaného dne 14. června 2011 v Brně. Tuto akci pořádal Jihomoravský a Olomoucký kraj a přípravou a organizací byla již devátým rokem pověřena společnost ROSIVA Šumperk, s.r.o.

Mezivládní dohoda o ekonomické spolupráci byla podepsána v roce 2005 a je základním smluvním dokumentem, který umožňuje podporu vzájemných obchodně-ekonomických vztahů. Mimo jiné zakládá Smíšený česko-srbský výbor, jehož zatím poslední, V. zasedání proběhlo v prosinci 2011 v Praze. Smyslem založení institutu Smíšeného výboru je aktivní podpora státu konkrétní spolupráce v oborových sektorech, jako je ekonomická (např. dořešení ze srbské strany dodnes plně nesplaceného úvěru za projekt elektrárny Kolubara B), energetika (např. podpora projektům rozšiřování povrchových dolů), životní prostředí (např. účast na projektech při odstraňování starých ekologických zátěží), doprava (např. podpora projektu výstavby části železničního koridoru 10), turistika, zdravotnictví a zemědělství.

Protokol k Mezivládní dohodě o ekonomické spolupráci mezi oběma zeměmi byl podepsán 4. května 2010 v Bělehradě. Prvním projektem realizovaným na základě této smlouvy bude modernizace a rekonstrukce železniční tratě z Niše do Dimitrovgradu na Koridoru 10.

Dohoda o vzájemné podpoře a ochraně investic mezi Vládou ČR a Svazovou vládou SRJ byla podepsána 29. ledna 2001 a její novela pak 4. června 2010.

Smlouva o zamezení dvojímu zdanění byla podepsána v Praze 11. listopadu 2004. Dodatkový protokol k této dohodě byl podepsán v září 2009, vstoupil v platnost v únoru 2011, v praxi se uplatňuje od 1. ledna 2012 a plně nahradil *Protokol ke Smlouvě o zamezení dvojímu zdanění*, který byl podepsán v listopadu 2004. Další významné bilaterální smlouvy jsou uvedeny v Příloze č. 5.

5.2 Katalyzátory české obchodní spolupráce

Aby bylo možné uskutečnit některé větší a legislativně náročné investiční projekty, existuje zde několik pomocníků, tzv. zprostředkovatelů. Zprostředkovatelé se snaží vybrat vhodného obchodního partnera v zahraničí, podat komplexní informace o právním prostředí a je v jejich zájmu, aby daná investiční záležitost byla dotažena dokonce. Tito zprostředkovatelé se samozřejmě nezaměřují pouze na investory, ale poskytují služby také pro dodavatele a exportéry v různých odvětvích z České republiky do Srbska (v některých případech i směrem opačným). Ve směru toku investic z České republiky do Srbska je na trhu více zprostředkovatelů. Svými aktivitami vynikají především dva z nich, přičemž jeden je zřízen ministerstvem a poskytuje služby nejen směrem na Balkán. Druhým zprostředkovatelem je ryze soukromý subjekt a jeho obchodní působíště je zaměřeno na země Balkánu, především tedy na Republiku Srbsko a Černou Horu.

5.2.1 CzechTrade

Největší českou organizací podporující investice a export do Srbska je příspěvková organizace Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, která je součástí státního systému podpory exportu. Jejím prvořadým úkolem je pomáhat českým vývozcům, především z řad malých a středních firem, prosadit se na zahraničních trzích a rozvíjet jejich exportní aktivity. V Republice Srbsko působí agentura pomocí svého zastoupení v Bělehradě, které vede Pavel Svoboda.

Vládní agentura CzechTrade provozuje internetový portál Businessinfo.cz a jeho gestorem je Ministerstvo průmyslu a obchodu. Businessinfo.cz je ekonomicky zaměřený internetový portál s řadou nejdůležitějších informací pro investory, kteří vyhledávají nové zahraniční trhy (CzechTrade, 2012b).

5.2.2 Rosiva Šumperk s.r.o.

Vedle státních organizací podporujících mezinárodní obchodní spolupráci působí také soukromé firmy. Významnou českou firmou působící v této oblasti je ROSIVA Šumperk s.r.o., která poskytuje poradenské a marketingové služby pro exportéry a investory. ROSIVA Šumperk na Balkáně působí více jak 14 let, někteří její pracovníci téměř 20 let a má proto bohaté zkušenosti také z dob válečných konfliktů, kterými si firma prošla tzv. na vlastní kůži. Firma má tým spolupracovníků, kteří disponují znalostmi místního trhu a žijí na území Republiky Srbsko. Služby jsou poskytovány jak firmám, tak i samosprávám z České republiky, Srbska a Černé Hory. ROSIVA Šumperk v souvislosti s investicemi a exportem do Srbska spolupracovala a poskytovala obchodní a investiční poradenství řadě českých firem³².

ROSIVA Šumperk je také provozovatelem internetového portálu Newbalkan.com, který je zaměřen na podporu podnikatelských aktivit mezi Českou republikou, Republikou Srbsko a Černou Horou. Je jediným českým zdrojem poskytujícím v současné době nejrozsáhlejší a nejaktuálnější informace z ekonomiky těchto zemí (ROSIVA Šumperk, 2010).

5.3 Přímé zahraniční investice českých firem v Srbsku

Investice českých firem v Srbsku jsou tvořeny převážně na bázi malých a středních firem. Nutno říci, že čeští investoři zdaleka v plné míře nevyužívají velkých možností otevírajících se na křižovatce Balkánu. V Srbsku se stále naskýtá velký prostor pro realizaci investičních příležitostí. Přesto, že Srbsko patřilo mezi prioritní země v rámci Exportní strategie České republiky na období 2006–2010, ale také mezi prioritní země v

³² .A.S.A. Group ENVIROS, s. r. o., Rudolf Jelínek a.s., Emco spol. s r. o., OHL ŽS, a.s., ŽPSV a.s., SGB Hünnebeck Cz s.r.o., DSP Přerov spol. s r.o., STOMIX, spol. s r. o., CIDEM Hranice, a.s., divize CETRIS, MORAVIA ENERGO a.s., Vlček Jaroslav - tepelná a spalovací technika s.r.o., CB&I Lummus s.r.o., Geodis Brno s.r.o., Wikov Gear s.r.o., Transroll-CZ s.r.o., První Elektro a.s., ESB Elektrické stroje, a.s., NOEN a.s., Krušnohorské strojírny Komořany a.s., TEDOM a.s. a mnoho jiných firem (ROSIVA Šumperk, 2011b).

rámci rozvojové spolupráce České republiky, se ještě nepodařilo dosáhnout uspokojivé úrovně obchodní spolupráce. Nicméně také díky těmto vládním programům podporujícím obchodní styky České republiky a Srbska došlo v posledních letech k většímu přílivu přímých zahraničních investic do Srbska.

5.3.1 Vývoj českých PZI v Srbsku

Tab. 5.1 Vývoj českých přímých zahraničních investic v Srbsku mezi léty 1998–2010 (mil. Kč).

Rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
PZI	26	178	160	73	61	77	74	62	35	202	203	196	337
PZI/ obyv.	2,5	17	15,2	7	5,8	7,3	7	5,9	3,3	20,6	20,7	26,8	46,2
Územní celek	Jugoslávie ----->				Srbsko a Černá hora ----->					Srbsko ----->			

Zdroj: Česká národní banka (2012) a Evropská banka pro obnovu a rozvoj (2011), vlastní zpracování

Čísla z výše uvedené tabulky (Tab. 5.1) vychází z několika souhrnných dokumentů České národní banky. Zachycují investice českých investorů v Jugoslávii (1998–2001), v Srbsku a Černé Hoře (2002–2006) a v Srbsku (2007–2010). Při rozdělení sledovaného období na tyto celky je nutno brát v potaz měnící se velikost území sledovaného územního celku a klesající počet obyvatel po odtržení Černé Hory a Kosova³³. Investice v Jugoslávii byly v roce 1998 pouze 26 mil. Kč a v roce 1999 se zvýšily paradoxně díky závěru roku po investicích do obnovy nemocnic, infrastruktury, telekomunikační sítě a dalších zařízení. Kvůli pomalým legislativním krokům vlády a nízkému povědomí investorů o reálné aktuální situaci v Jugoslávii české investice od roku 2000 začaly klesat s malými odchylkami až do roku 2006, kdy došlo k nejnižšímu přílivu českých investic ve sledovaném období (mimo rok 1998). Zahraniční investice v roce 2006 (viz. Tab. 4.5) byly v Srbsku nejvyšší v historii, kdy došlo k investičnímu boomu. Avšak v tomto roce nebyly investice českých investorů příliš vysoké, ale v letech 2007–2009 už dosahovaly úrovně 200 mil. Kč ročně. Ekonomická krize se projevuje na různých trzích různě a v souvislosti s ní vyhledávají investoři méně rozvinuté trhy s levnější pracovní silou a nižšími výrobními náklady (příklad Srbska). Díky tomuto došlo k nejvyšším

³³ Pro výpočet PZI/ obyvatele byly uvažovány tyto hodnoty počtu obyvatel: Do roku 2006 bylo počítáno s 10,5 mil. obyvatel. Mezi lety 2007–2008 (po odtržení Černé Hory) byla pro výpočet použita hodnota 9,8 mil. obyvatel a po roce 2008 (problematická nezávislost Kosova) to bylo jen 7,3 mil. obyvatel. Zdrojem hodnot populace byla Evropská banka pro obnovu a rozvoj (2011).

českým přímým zahraničním investicím v Srbsku v historii, když se výše investic vyšplhala v roce 2010 na více jak 337 mil. Kč. Novější čísla ještě nejsou k dispozici, ale očekává se pozitivní vývoj.

5.3.2 Významné uskutečněné investice

Větší přímou českou zahraniční investicí v Srbsku je investice společnosti CGS Tyres (Mitas). Jedná se o českého výrobce, který je evropským lídrem ve výrobě pneumatik pro těžké stavební a zemědělské stroje. Mitas privatizoval a restrukturalizoval srbský podnik Rumaguma a v současné době má tento podnik kapacitu asi 300 000 pneumatik ročně. Díky smlouvě o volném obchodu Srbska a Ruska expanduje na východní trhy, přičemž více jak 90 % výroby směřuje na export. Výše investice činí více jak 17 mil. EUR. V minulém roce se uskutečnila ještě jedna významnější investiční akce - Connex Morava koupila podnik Litas z Požarevce, který se zabývá přepravou cestujících (ROSIVA Šumperk, 2011a).

5.3.3 Připravované investice

Z mnoha připravovaných projektů je zatím největším investičním projektem rekonstrukce a rozšíření hlubinného hnědouhelného dolu v lokalitě Štavalj, Sjenica, kde je možno na rozšířeném dole vybudovat elektrárnu s kapacitou cca 350 MW. Na tomto projektu má zájem české konsorcium Česká dobývací technika (CDT) (CzechTrade, 2012c).

5.4 Rozvojová pomoc České republiky

V minulosti Srbsko bylo jedním z největších příjemců vládního programu české zahraniční rozvojové spolupráce. V letech 2006 až 2009 vláda ČR věnovala na projekty v Srbsku a Černé Hoře částku 11,4 mil. EUR (do roku 2007 realizace 46 projektů, zatímco v roce 2009 probíhala realizace 21 projektů), což ji řadí mezi nejaktivnější poskytovatele zahraniční rozvojové spolupráce. Nejvíce finančních prostředků proudí do programů na životní prostředí (viz. Tab. 5.2), kterých se účastnilo a účastní mnoho českých firem (Dekonta, Geotest, Hydropol aj.), i když prostředky do oblasti životního prostředí byly v loňském roce (2011) výrazně sníženy na 14,2 mil. Kč. Před rokem 2010 byly hlavními prioritami ČR zvoleny průmysl a obchod (prioritně energetika), životní prostředí, doprava, práce a sociální věci. Kladný efekt vyvolává zahraniční rozvojová spolupráce i pro mnoho vývozců a distributorů z České republiky realizujících projekty v Srbsku (CzechTrade, 2012c).

Tab. 5.2 Přidělené finanční prostředky na rozvojovou spolupráci se Srbskem a Černou Horou (mil. Kč).

Sektor	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Průmyslový rozvoj	13,9	25,2	15,6	37,1	12,1	2,9
Doprava	5,2	9,4	4,7	10,9	6,9	7,2
Zdravotnictví	3,5	6,3	12,6	9,3	7,1	6,9
Sociální rozvoj	5,2	9,4	2	9,7	-	-
Životní prostředí	13,9	25,2	35,2	37,1	21,6	14,2
Dobrá správa věcí veřejných	-	2,1	3,2	4,5	-	-
Podpora aktivit krajů	-	-	-	-	2,7	1,2
Malé lokální projekty	-	1	1,1	2	1,2	1

Zdroj: CzechTrade (2012c), vlastní úprava

Od roku 2010 patří Srbsko z hlediska nové strategie zahraniční rozvojové spolupráce mezi tzv. projektové státy. Tímto novým zařazením Srbsku zanikl status zařazení mezi prioritní rozvojové země České republiky. I v budoucnosti však budou realizovány jednotlivé projekty české zahraniční rozvojové spolupráce, a to především v oblasti ochrany životního prostředí a rozvoje podnikání v Srbsku. Větší důraz bude kladen na komerční návaznost na dříve realizované projekty a na širší přístup českých subjektů k projektům, financovaným ze strany EU (Česká rozvojová agentura, 2012).

5.5 Hospodářská spolupráce na úrovni regionů

Spolupráce probíhá také na úrovni menších samosprávných celků. Průkopníkem byl v této oblasti především Jihomoravský kraj, později se do spolupráce zapojil také Olomoucký kraj. Aktivitu vyvíjí také Ústecký a Královehradecký kraj.

5.5.1 Spolupráce Jihomoravského kraje s regionem Šumadija

Jednání o spolupráci bylo uzavřeno dne 23. června 2003 podpisem *Deklarace o spolupráci mezi Jihomoravským krajem a městy Šumadijského okruhu*. Jejím obsahem je předávání zkušeností v oblasti regionalizace veřejné správy, vzdělávání, spolupráce v oblasti ekonomické, kultury, dopravy, malého a středního podnikání, rozvoje internetu a propagace oblasti, měst a podnikatelských subjektů.

V oblasti ekonomické spolupráce těchto regionů se na její podporu konal již 8. ročník akce *Kulatý stůl*. Akce se kromě představitelů Jihomoravského a Olomouckého kraje účastnili představitelé velvyslanectví Srbska v ČR a představitelé vládních institucí Srbska na podporu investování v této zemi.

V roce 2010 pokračovala spolupráce společnosti R. Jelínek s firmou Milenić z opštiny Trnava a také společnost .A.S.A. pokračovala ve svém působení na srbském trhu, včetně regionu Šumadije. Náměstek hejtmana Jihomoravského kraje přijal delegaci zástupců firem RB Kolubara, Kolubara Metal a Tranza z důlního průmyslu, které by rády navázaly spolupráci s podnikateli z Jihomoravského kraje a také přijal delegaci zástupců firmy Elektrovojvodina, která spolupracuje s brněnskou firmou ESB Elektrické stroje a.s.. Předmětem spolupráce je regenerace transformátorových olejů (ROSIVA Šumperk, 2011b).

5.5.2 Spolupráce Olomouckého kraje s AO Vojvodina

Dne 12. prosince 2003 byla podepsána *Dohoda o spolupráci mezi Olomouckým krajem a Autonomní oblastí Vojvodina*. Obě strany se v ní zavázaly k podpoře vzájemné spolupráce v oblastech hospodářský a regionální rozvoj a podnikatelská činnost (hlavní oblast), dále v oblasti cestovního ruchu, kultury a umění, vědy, technologického rozvoje, školství, mládeže a tělovýchovy, sportu, zdravotnictví a sociálních věcech, účasti na výstavách a veletrzích.

V rámci podpory ekonomické spolupráce mezi Olomouckým krajem a Autonomní oblastí Vojvodina schválil Olomoucký kraj finanční příspěvek na tyto projekty (ROSIVA Šumperk, 2011b):

- Předávání zkušeností v oblasti regionálního rozvoje a budování absorpčních kapacit pro efektivní čerpání finančních prostředků z fondů EU. Projekt byl spolufinancován Rozvojovou agenturou ČR, Olomouckým krajem a AO Vojvodina.
- Podpora publikování ekonomických informací z AO Vojvodiny. Internetová prezentace www.newbalkan.com.
- Kulatý stůl. Obchodní příležitosti a možnosti investic v Srbsku.
- Podnikatelská mise do Vojvodiny a Šumadije (rok 2006).

5.6 Budoucnost česko-srbských vztahů

Jak již bylo řečeno, na začátku nového milénia bylo navázáno na historicky velice dobré vztahy, a to nejen v podnikatelské sféře. Tím, že se Česká republika zúčastnila a politicky podporovala útoky v rámci NATO na Jugoslávii mířené proti Srbům a poskytla svůj vzdušný prostor leteckým silám zemím sdružených v NATO, byla považována ze srbské strany za agresora. Nyní je situace mnohem lepší a Srbové nás

berou jako zemi, která byla přinucena a popohnána doslova několik dní před zahájením útoků ke vstupu do NATO, aby byla využita jako podpůrný článek celého leteckého útoku proti Miloševičovi. Tato historická událost již dnes není překážkou v přátelských vztazích obou zemí.

Vyhlídky na budoucí obchodní spolupráci vypadají pozitivně a plánované investiční akce slibují růst přímých zahraničních investic. Vstup Srbska do EU se pomalými krůčky blíží, s tím roste zájem investorů o srbský trh a odbourávají se legislativní bariéry pro investory ze zemí EU. Příležitosti nejen českých investorů se do budoucna rýsují především v energetice (přenosové sítě, elektrárny, teplárenství) a důlním průmyslu. Naopak spolupráce v rámci rozvojové pomoci byla ukončena, Srbsko bylo zvoleno za projektovou zemi ČR, přičemž výše finančních prostředků již nedosahuje dříve poskytovaného objemu a dá se téměř s jistotou tvrdit, že trend bude nadále sestupný.

Shodou náhod se dnes 27. 4. 2012 objevila na zpravodajském portálu Newbalkan.cz zpráva o výstavbě nového závodu v Doroslavi na výrobu pelet. Na české investiční poměry v Srbsku se jedná o značnou investici za 12 mil. EUR. Závod ponese jméno Biomass Pellet Plant a je výsledkem spolupráce české společnosti BPI a AO Vojvodina (ROSIVA Šumperk, 2012b). I takto vypadá důkaz o slibné budoucnosti česko-srbských obchodních aktivit. Není ani tajností, že za několik let nemusí být výjimkou investice uskutečněná v České republice srbskými investory.

6 Závěr

V bakalářské práci byly popsány a analyzovány události, které předcházely válečným konfliktům v bývalé Jugoslávii. Samotné válečné události byly popsány v mezích možností této práce. Jedním z cílů práce bylo popsat příčiny válek v Jugoslávii z 90. let. Zjištěné poznatky vyvracejí ve společnosti zažitou tezi, že válka v Jugoslávii vznikla ze spodu, tj. od obyčejných občanů, z důvodu národnostního a etnického složení. Pravdou však je, že série válek byla vyvolána ze shora, tj. politiky jednotlivých federativních zemí, jejich mocenskými touhami a neutěšenou hospodářskou situací v zemi (ekonomickými rozdíly v jednotlivých federativních zemích). Dění v Jugoslávii v tzv. „*ztracené dekádě*“ bylo popsáno v souvislostech reagujících na předcházející ekonomické, sociální a politické události. Důraz byl kladen na rozbor ekonomických důsledků útoků NATO při bombardování Jugoslávie. S odstupem času lze soudit, že nálety NATO na Jugoslávii kvůli operaci jugoslávské armády v Kosovu byly zcela zbytečné a nehumánní, i když se údajně jednalo o humanitární bombardování ze strany států pod hlavičkou NATO. Kosovo je dnes již mnoha zeměmi uznáný svrchovaný stát a dřívější události spěly k tomuto nevyhnutelnému zlomu v srbských dějinách. Otázka Kosova není pro Srby stále vyřešena. Srbové prohlašují, že jej nemohou nikdy uznat za samostatný stát. Takovéto dění ohledně Kosova velice negativně ovlivňuje přístupová jednání Srbska k EU.

Ekonomická situace Srbska (Jugoslávie, SFRJ) byla ze socialistických republik za prezidentování Josipa Broze Tita na dobré úrovni. J. B. Tito pozici vydobyl svým uměním vyjednávat mezi Západem a Východem a uměním čerpat výhody z obou stran. Jugoslávie měla mezi socialistickými státy poměrně silné zastoupení soukromého sektoru v ekonomice. Na socialistické poměry vysoké mzdy a dobrá životní úroveň domácností byla založena na zahraničních půjčkách. Tato situace se rychle změnila na konci 20. století a především Srbové, Bosňáci a Chorvati se nemohli vzpamatovat z událostí, které právě prožili, a to nejen lidsky, ale také ekonomicky. Cílem práce bylo mimo jiné zjistit, jaký vliv měla válka na srbské hospodářství. Práce se zabývala poškozením ekonomiky Srbska na prahu nového milénia. Devastace tamější ekonomiky byla obrovská, podniky byly silně poškozeny bombardováním, dopravní tepny a uzly byly taktéž vybombardovány, nezaměstnanost byla vysoká, inflace v roce 1994 měla destabilizující účinek na ekonomiku a pokles životní úrovně domácností byl obrovský.

Posledním stanoveným cílem bylo zjistit, jak probíhala hospodářská obnova Srbska a jakou roli v ní hrála Česká republika a české investice. Hospodářská obnova Srbska je běh na dlouhou trať. Nová výstavba zničených průmyslových podniků a infrastruktury si vyžádaly velké investice. Mnoho průmyslových podniků, silnic, lomů, železničních tratí aj. čeká na své zahraniční investory, protože srbský kapitál ještě nepředstavuje takovou sílu, aby mohl pokrýt investice v potřebné míře. Zahraniční investory srbský stát láká jedním z nejnižších daňových zatížení v Evropě a dále bohatými finančními pobídkami a daňovými prázdninami. Český kapitál v Srbsku zatím nedosahuje svého potenciálu, ale situace se téměř den po dni mění k lepšímu (důkazem je výstavba nového závodu na zpracování pelet v Doroslavi). Spolupráce probíhala nejen mezi vládami ČR a Srbska v rámci rozvojové pomoci (dnes je již Srbsko projektovým státem ČR), ale také na úrovni samosprávných regionů. Průkopníky jsou v této oblasti Jihomoravský a Olomoucký kraj.

Při dokončování této bakalářské práce narůstají ekonomické a sociální problémy v evropské společnosti (a nejen evropské). S ekonomickými problémy často souvisejí nepříjemné otřesy ve společnosti. Klesající životní úroveň vyvolává protivládní protesty v mnoha zemích, zvyšuje kriminalitu a podněcuje napětí. Hrozbou je nepochybně zvyšující se nacionalismus napříč Evropou. Vzpomínky na některé události z druhé světové války se stále častěji zmiňují ve sdělovacích prostředcích a varují před vzrůstajícím nacionalismem, rasismem a xenofobií. Nedávné události v Jugoslávii, které se odehrávaly doslova několik desítek kilometrů od našich hranic, jsou varováním pro současnou politickou garnituru i celou společnost. Nacionální tendence a separatismus v zemích bývalé Jugoslávie v důsledku hospodářských a politických těžkostí položily základy několika válečných konfliktů v 90. letech 20. století. Je třeba si z událostí na Balkáně vzít ponaučení, že válka může propuknout neočekávaně, rychle a z nenadání se může odehrávat přímo pod okny našeho domu. Události by se neměly nechat zajít příliš daleko, poté je opravdu krůček k novému konfliktu kdekoliv v Evropě.

Seznam použité literatury

- BULLOCK, Alan, 2005. *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*. Praha: KMa.
- CLAUSEWITZ, Carl von, 1989. *On War*. Princeton: Princeton University Press.
- CZECHTRADE, 2012a. *Srbsko: Investiční klima* [online]. Businessinfo.cz, [cit. 10.4.2012]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/srbsko-investicni-klima/9/1000798/>
- CZECHTRADE, 2012b. *O Czech Trade* [online]. CzechTrade.cz, [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: <http://www.czechtrade.cz/o-czechtrade/>
- CZECHTRADE, 2012c. *Srbsko: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR* [online]. Businessinfo.cz, [cit. 10.4.2012]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/srbsko-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000798/>
- ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA, 2012. *Přímé zahraniční investice* [online]. ČNB, [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/pzi/index.html
- ČESKÁ ROZVOJOVÁ AGENTURA, 2012. *Srbsko* [online]. Czda.cz, [cit. 22.4.2012]. Dostupné z: <http://www.czda.cz/cra/projekty/srbsko.htm>
- DAVID, Roman, 2002. *Politologie: Základy společenských věd*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- DIENSTBIER, Jiří, 1999. *Od snění k realitě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- DIENSTBIER, Jiří et al., 2006. *Stabilita Balkánu a Evropské unie : příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy.
- DINKIĆ, Mladen, 1997. *Ekonomija destrukcije*. Beograd: Stubovi kulture.
- DVOŘÁK, Václav, 2008. *Uloupené Kosovo* (filmové zpracování). Česká televize.
- EVROPSKÁ BANKA PRO OBNOVU A ROZVOJ, 2011. *Forecasts, macro data, transition indicators* [online]. EBRD, [cit. 24.4.2012]. Dostupné z: <http://www.ebrd.com/pages/research/economics/data/macro.shtml>
- EXPORTNÍ GARANČNÍ A POJIŠŤOVACÍ SPOLEČNOST, 2012. *Klasifikace zemí* [online]. EGAP, [cit. 14.4.2012]. Dostupné z: <http://www.egap.cz/klasifikace-zemi/index.php>
- HARTLEY, Keith, 1995. *The Economics of Defense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HEYWOOD, Andrew, 2004. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia.
- HLADKÝ, Ladislav, 1996. *Bosna a Hercegovina. Historie nešťastné země*. Brno: Doplněk.

HLADKÝ, Ladislav, 2005. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav.

HOSPODÁŘSKÁ KOMORA SRBSKA, 2012. *Privreda Srbije* [online]. Pks.rs, [cit. 24.4.2012]. Dostupné z: <http://www.pks.rs/PrivredaSrbije.aspx>

HOWARD, Michael, 1997. *Válka v evropské historii*. Brno: Barrister & Principal.

JUDAH, Thomas, 2000. *Kosovo: War and Revenge*. Yale University Press.

KOHOUT, Pavel, 2005. *Druhá světová válka a její ekonomické důsledky* [online]. 10. května 2005 [cit. 1.2.2012]. Dostupné z: <http://pavelkohout.blogspot.com/2005/05/druh-svtov-vlka-jej-ekonomick-dsledky.html>

KOTYK, Václav, 2009. *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica.

KUKLÍK, Jan, 2001. *Dějepis pro gymnázia a SŠ 4: Nejnovější dějiny*. Praha: SPN.

LAZAREVIČ, Žarko, 2006. *Yugoslavia: Some Economic Aspects of The Position Between East and West*. Slovenian Academy of Science.

LeSHAN, Lawrence, 2004. *Psychologie války: jak pochopit její tajemnost a šílenost*. Praha: BB art.

MATĚJKA, Zdeněk, 2004. *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Praha: RMV.

MEZINÁRODNÍ MĚNOVÝ FOND, 2012. *Gross domestic product, current prices* [online]. MMF, [cit. 3.4.2012]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/weorept.aspx?sy=2008&ey=2015&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=49&pr1.y=10&c=942&s=NGDPD%2CNGDPDPC%2CPPPGDP%2CPPPPC&grp=0&a=#cs2>

MF DNES, 27. 4. 1999. *Evropská unie zpřísnila sankce vůči Jugoslávii*. Praha: MF Dnes.

MINISTERSTVO OBRANY ČR, 2011. *Bosna a Hercegovina (Althea - EUFOR)* [online]. MOČR, [cit. 26.2.2012]. Dostupné z: <http://www.mise.army.cz/aktualni-mise/althea/althea-42693/>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR, 2011. *Seznam vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal souhlas zákonodárny sbor a jimiž je Česká republika vázána, které jsou v evidenci MZV* [online]. MZV, [cit. 28.4.2012]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/public/df/a5/49/75578_665767_sez120106.pdf

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ REPUBLIKY KOSOVO, 2012. *Countries that have recognized the Republic of Kosova* [online]. Vláda Republiky Kosovo, [cit. 3.4.2012]. Dostupné z: <http://www.mfa-ks.net/?page=2,33>

MISES, Ludwig von, 1983. *Nation, State, and Economy: contributions to the politics and history of our time*. New York: New York University Press.

NÁLEVKA, Vladimír, 2000. *Světová politika ve 20. století I*. Praha: Aleš Skřivan.

NORDHAUS, William, 2002. *The Economic Consequences of a War with Iraq* [online]. Yale University, 29. října 2002 [cit. 1.2.2012]. Dostupné z: <http://www.econ.yale.edu/~nordhaus/iraq.pdf>

OLEJNÍČEK, Aleš, 2006. *Nové jevy v ekonomice obrany po rozpadu bipolarity a v následujících letech*. [online]. [cit. 1.2.2012]. Dostupné z: <https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceA2.aspx?ID=cf1c8866-439b-4de3-aa90-cc6b04cc4443>

OLEJNÍČEK, Aleš, 2009. *Ekonomická analýza ozbrojeného konfliktu: Úvod do problému* [online]. [cit. 2012-02-01]. Dostupné z: <https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceDPB.aspx?ID=270e94ae-9fcd-477f-b027-09e94411794e>

PELIKÁN, Jan a Miroslav TEJCHMAN, 1994. *Dějiny Jugoslávie: 1918–1991*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova.

PELIKÁN, Jan et al., 2004. *Dějiny Srbska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

PETAK, Zdravko, 2003. *The Political Economy Background of Yugoslav Dissolution* [online]. Bloomington: Indiana University, [cit. 11.4.2012]. Dostupné z: http://www.indiana.edu/~workshop/seminars/papers/y673_spring_2003_petak.pdf

PRÁVO, 3. 5. 1999. *Ropné embargo proti JSR vstoupilo v platnost*. Praha: Borgis, a. s.

RAMET, Sabrina, 2006. *The three Yugoslavias: State-building and Legitimation, 1918–2005*. Washington, D.C.: Indiana University Press.

ROLČÍK, Jakub, 2007. *Okupace Iráku: Přes milion mrtvých* [online]. Britské listy, 24. září 2007 [cit. 26.2.2012]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/36387.html>

ROSIVA ŠUMPERK, 2010. *Provoz internetových portálů* [online]. Rosiva.cz, [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: <http://www.rosiva.cz/internet-portal/>

ROSIVA ŠUMPERK, 2011a. *Předseda vojvodinské vlády Pajić navštívil podnik MITAS d.o.o v Rumě* [online]. Newbalkan.com, [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: [http://www.newbalkan.com/index.php?zpravodajstvi/clanek/&page\[id_article\]=17646](http://www.newbalkan.com/index.php?zpravodajstvi/clanek/&page[id_article]=17646)

- ROSIVA ŠUMPERK, 2011b. *Kulatý stůl: Příležitosti v Srbsku*. Brno: Olomoucký a Jihomoravský kraj.
- ROSIVA ŠUMPERK, 2012a. *SIEPA – Srbská investiční a exportní agentura* [online]. Newbalkan.com, [cit. 7.4.2012]. Dostupné z: <http://www.newbalkan.com/index.php?business/investicni-prilezitosti/SIEPA/>
- ROSIVA ŠUMPERK, 2012b. *Česká společnost BPI staví v Doroslavi závod na výrobu pelet* [online]. Newbalkan.com, [cit. 27.4.2012]. Dostupné z: http://www.newbalkan.com/index.php?zpravodajstvi/clanek/&page%5Bid_article%5D=18330
- SEŠITY RADY PRO MEZINÁRONÍ VZTAHY, 2004. *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy.
- SCHIFFERES, Steve, 2001. *Yugoslavia's shattered economy* [online]. BBC, [cit. 10.4.2012]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1410623.stm>
- SRBSKÁ INVESTIČNÍ A EXPORTNÍ AGENTURA, 2012. *Strong FDI Figures* [online]. SIEPA, [cit. 9.4.2012]. Dostupné z: http://www.siepa.gov.rs/site/en/home/1/investing_in_serbia/strong_fdi_figures/#top
- STATISTICKÝ ÚŘAD REPUBLIKY SRBSKO, 2012a. *Populacion* [online]. Bělehrad: RSO, [cit. 16.3.2012]. Dostupné z: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=162>
- STATISTICKÝ ÚŘAD REPUBLIKY SRBSKO, 2012b. *Prices* [online]. Bělehrad: RSO, [cit. 16.3.2012]. Dostupné z: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=109>
- STIGLITZ, Joseph a Linda BILMES, 2008. *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict*. New York: W. W. Norton & Company.
- STÝSKALÍKOVÁ, Věra et al., 2004. *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.
- ŠMÍD, Tomáš a Vladimír VAŽURA, 2007. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- ŠTĚPÁNEK, Václav, 1999. *Zápisky z doby bombardování*. Brno: Společnost přátel jižních Slovanů.
- ŠVAMBERK, Alex, 2008a. *Rozpad Jugoslávie: Odtržení Slovinska* [online]. Novinky.cz, [cit. 16.3.2012]. Dostupné z: <http://special.novinky.cz/jugoslavie/odtrzeni-slovinska.html>

- ŠVAMBERK, Alex, 2008b. *Rozpad Jugoslávie: Válka v Chorvatsku* [online]. Novinky.cz, [cit. 16.3.2012]. Dostupné z: <http://special.novinky.cz/jugoslavie/valka-v-chorvatsku.html>
- ŠVAMBERK, Alex, 2008c. *Rozpad Jugoslávie: Válka v Bosně* [online]. Novinky.cz, [cit. 16.3.2012]. Dostupné z: <http://special.novinky.cz/jugoslavie/valka-v-bosne.html>
- ŠVAMBERK, Alex, 2008d. *Rozpad Jugoslávie: Održení Černé Hory* [online]. Novinky.cz, [cit. 16.3.2012]. Dostupné z: <http://special.novinky.cz/jugoslavie/odtrzeni-cerne-hory.html>
- TOMEŠ, Zdeněk et al., 2008. *Hospodářská politika: 1900–2007*. Praha: C. H. Beck.
- VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY, 2011. *Zahraniční a bezpečnostní politika* [online]. Vláda ČR, [cit. 26.2.2012]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/8916/sekce/zahranicni-a-bezpecnostni-politika/>
- VYKOUKAL, Jiří et al., 2000. *Východ*. Praha: Libri.

Seznam zkratek

AO – autonomní oblast

BaH – Bosna a Hercegovina

CFSP – Common Foreign and Security Policy

ČR – Česká republika

EBRD – Evropská banka pro obnovu a rozvoj

EGAP – Exportní garanční a pojišťovací společnost

ETA – teroristická organizace ve Španělsku

EU – Evropská unie

EUFOR – European Union Force

EUR – měna eurozóny

FLRJ – Federativní lidovou republikou Jugoslávie

GATT – General Agreement on Trade and Tariffs

HDP – hrubý domácí produkt

HDZ – Chorvatská demokratická jednota

IBRD – International Bank for Reconstruction and Development

IFOR – The Implementation Force

KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

KFOR – Kosovo Force

KSJ – Komunistická strana Jugoslávie

MMF – Mezinárodní měnový fond

NATO – North Atlantic Treaty Organization – Severoatlantická aliance

NSR – Německá spolková republika

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development

OSN – Organizace spojených národů

PIIGS – Portugal, Italy, Ireland, Greece, Spain

PZI – přímé zahraniční investice

RAD – Říšská pracovní služba

RSD – srbský dinár

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

SFOR – Stabilisation Force

SFRJ – Socialistická federativní republika Jugoslávie

SHS – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců

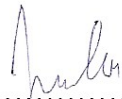
SIEPA – Srbská investiční a exportní agentura
SJK – Svaz komunistů Jugoslávie
SS – nacistické obranné oddíly
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
SZBP – společná zahraniční a bezpečnostní politika
UÇK – Kosovská osvobozenécká armáda
UNPROFOR – United Nations Protection Force
USA – Spojené státy americké
USD – United States dollar
V1, V2 – raketové tajné zbraně Třetí říše
WEHRMACHT – říšská branná moc (ozbrojené síly)

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- беру на ве́домі́, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 11.5.2012

.....
Marek Jurka